

บทที่ 4

วิเคราะห์แนวคิดทางปรัชญาจากผลงานของสมัคร นูราวาส

ในบทที่ผ่านมาผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อความคิดของสมัคร นูราวาส ทำให้ได้ทราบถึงแนวคิดต่าง ๆ ที่สมัครให้ความสนใจและนำมาสู่การสร้างผลงานที่สำคัญของเขา ก่อนที่จะศึกษาผลงานทางปรัชญาของสมัคร เราพึงทราบความเป็นไปทางความคิดของสมัครว่ามีการเปลี่ยนแปลงและดำเนินไปอย่างไร เพื่อให้เกิดความเข้าใจในผลงานของเขามากยิ่งขึ้น

4.1 พัฒนาการทางความคิดของสมัคร นูราวาส

การศึกษาพัฒนาการทางความคิดจะทำให้เราทราบถึงความคิดของสมัคร นูราวาสในแต่ละช่วงของชีวิตว่ามีปัจจัยอะไรที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางความคิด และพัฒนาการทางความคิดดำเนินไปอย่างไรในแต่ละช่วงของชีวิต จากการศึกษาชีวประวัติ อาจแบ่งช่วงชีวิตที่สำคัญ ๆ ของเขาออกได้ 4 ช่วงใหญ่ ๆ คือ

ช่วงที่ 1 การไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษ (พ.ศ. 2477 – 2480)

ช่วงที่ 2 เข้าทำงานในกรมโลหกิจ กระทรวงอุตสาหกรรม (พ.ศ. 2485 – 2489)

ช่วงที่ 3 ทำงานกับนิตยสาร “อักษรสาส์น” (พ.ศ. 2492 – 2495)

ช่วงที่ 4 ถูกจับกุมและถูกขังในเรือนจำบางขวาง (พ.ศ. 2495 – 2500)

ช่วงที่ 1 คือ ช่วงที่ไปศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษ ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความคิดของสมัคร ในช่วงนี้โดยรวมแล้วจะเป็นแนวคิดทางตะวันตก เนื่องจากลักษณะของการศึกษารูปแบบการเมือง การปกครอง ตลอดจนบริบททางสังคมที่แฝงไปด้วยแนวคิดทางตะวันตกทั้งสิ้น เมื่อวิเคราะห์แล้วเราจะพบว่าปัจจัยที่สำคัญที่เอื้ออำนวยต่อความคิดของสมัคร มีด้วยกันอยู่หลายประการได้แก่ ตัวหลักสูตรวิชาธรณีวิทยา ซึ่งมีเนื้อหาที่สอนว่าโลกเกิดจากการแตกออกมาจากดวงอาทิตย์ประมาณ 5,000 ล้านปีเศษ ในช่วงต้น ๆ อยู่ในสถานะที่ร้อนระอุประกอบไปด้วยสารหลอมเหลวประเภทต่าง ๆ และในเวลานั้นยังไม่มีสิ่งมีชีวิตใด ๆ สามารถอยู่ได้ทั้งสิ้น สิ่งมีชีวิตในรูปของโปรโตซัวเริ่มเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อประมาณ 4,000 ล้านปีที่ผ่านมา ต่อมาเริ่มมีมนุษย์วานรซึ่งเปลี่ยนจากการหากิน

บนต้นไม้เป็นหลักมาหาหินบนพื้นดิน เมื่อประมาณ 4 ล้านปี และมีการพัฒนาจนกลายมาเป็นมนุษย์ที่มีสติปัญญา มีชีวิตที่รวมกันอยู่เป็นกลุ่ม ๆ และเริ่มมีการใช้ภาษาในการสื่อสารระหว่างกันเมื่อ 30,000 ปีนี้เอง ข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้เองที่สมัครได้ศึกษาทำให้สามารถที่จะสรุปได้ว่า “สรรพสิ่งทั้งหลายบนโลกนี้ล้วนแล้วแต่เป็นวัตถุทั้งสิ้น สิ่งที่เราเรียกว่า จิตหรือวิญญาณเป็นสิ่งที่เกิดจากการที่มนุษย์มีพัฒนาการแห่งการรับรู้ จิตจึงเป็นเพียงภาพสะท้อนของโลกภายนอกที่เข้าไปในสมองและแปรสภาพออกมาเป็นความนึกคิดเท่านั้น”¹ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า วัตถุเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก ส่วนจิตนั้นเป็นผลการพัฒนาการของวัตถุอีกที จะเห็นได้ว่าข้อมูลทางธรณีวิทยาและลัทธิของคาร์วินเป็นการปูพื้นฐานทางความคิดเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ และนำไปสู่แนวคิดของลัทธิสสารนิยมหรือวัตถุนิยมแก่สมัคร มากขึ้นตามลำดับ

ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อความคิดของสมัคร บุราวาส ในช่วงที่อยู่ในประเทศอังกฤษคือ สภาพที่เอื้ออำนวยทางด้านหนังสือเอกสารทางวิชาการและด้านเสรีภาพทำให้สมัครมีโอกาสดูหนังสือดี ๆ ในช่วงนั้นเองที่สมัครสนใจศึกษาพระพุทธศาสนาในแง่ของวิทยาศาสตร์และยังได้ศึกษาลัทธิการเมืองรวมทั้งลัทธิมาร์กซ์ด้วย สมัครเริ่มมีการมองสังคมตามกระบวนการทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นการมองแบบวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ของลัทธิมาร์กซ์ นอกจากนี้สมัครได้สัมผัสกับสภาพสังคมของประเทศอังกฤษที่มีความเจริญทางวัตถุและเป็นแม่แบบทางการปกครองระบอบประชาธิปไตย พลเมืองส่วนใหญ่อยู่ในชนชั้นของผู้ใช้แรงงาน ซึ่งมีได้ดำเนินชีวิตด้วยความสุขแต่กลับต้องประสบกับความทุกข์ยาก นักคิดของอังกฤษหลายคนที่มีได้พอใจกับระบอบทางสังคมและการเมืองของตนจึงมีการก่อตั้งสมาคมขึ้นเพื่อเสาะหาสังคมที่ดีกว่า นักคิดของสมาคมนี้ที่สมัครให้ความชื่นชมเช่น เอ็ดเวิร์ด เบิร์นส, ชาร์ลส เบิร์นส, ชาร์ลส เบิร์นส, ชาร์ลส เบิร์นส นอกจากนี้ยังมีนักวิทยาศาสตร์ที่มีชื่อเสียงของโลกคือ อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ก็หันมาให้ความสนใจในระบอบสังคมนิยม เมื่อสมัครได้รับข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้สมัครได้นำมาไตร่ตรองเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของประเทศไทย

ในช่วงนี้ปรากฏผลงานของสมัคร ชื่อ “พุทธปรัชญาอธิบายด้วยวิทยาศาสตร์” ที่เขียนขึ้นในปีพ.ศ. 2478 นอกจากนี้ในจดหมายที่เขียนถึงบิดาในปีพ.ศ. 2480 แสดงให้เห็นชัดว่าสมัครมีความประสงค์ที่จะเข้าทำงานในระบบราชการของไทย และมีความมุ่งมั่นที่จะอุทิศอุทิศตนเพื่อรับใช้ประเทศชาติ

¹ สมัคร บุราวาส, ปัญญา(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, 2537), หน้า 106.

ช่วงที่ 2 คือ ช่วงที่กลับมาจากประเทศอังกฤษ แล้วเข้าทำงานอย่างเต็มที่และได้ฝากผลงานไว้มากมาย เมื่อทำงานไประยะหนึ่งก็มองเห็นว่าในหน่วยงานมีเจ้าหน้าที่ผู้ใหญ่ที่ทุจริตต่อหน้าที่พยายามออกกฎหมายเพื่อให้สามารถนำแร่เถื่อนไปจดทะเบียนเป็นของตนเองได้โดยไม่จำกัดปริมาณ สมักรมิได้เห็นด้วยกับความคิดนี้เขากลับมองว่าสินแร่ที่มีราคาสูง ไม่ว่าจะได้มาโดยวิธีใดก็ตามควรถือเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน และควรนำไปมอบให้แก่ส่วนราชการที่รับผิดชอบเพื่อกลับคืนเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินต่อไป ความเห็นของเขาทำให้ถูกปลดออกจากการเป็นนายช่างใหญ่ประจำกรม เหตุการณ์นี้ทำให้เกิดความสงสัยในระบบราชการไทย และเริ่มที่จะมองหาพลังในการเปลี่ยนแปลงสังคม สมักรได้เริ่มนำความรู้ที่เคยศึกษาที่ประเทศอังกฤษนำมาศึกษาใหม่เพื่อความเข้าใจอย่างแท้จริง และเพื่อเตรียมตัวในการบรรยายวิชาปรัชญาที่จะนำไปสอนในมหาวิทยาลัยโดยสรุปแล้วในช่วงที่ 2 ของชีวิต เป็นช่วงที่เกิดความพยายามที่จะหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาและเปลี่ยนแปลงสังคมไทย พร้อมกันนี้ก็มีโอกาสที่ได้ศึกษาปรัชญามากยิ่งขึ้นเพื่อเตรียมตัวในการสอนด้วย

ช่วงที่ 3 คือ ช่วงที่ได้พบและทำงานกับนิตยสาร “อักษรสาส์น” รายเดือน ของ คุณสุภาศิริมานนท์ (พ.ศ. 2492 – 2495) การพบกับอักษรสาส์นทำให้เกิดกำลังใจเพราะรู้สึกว่ามีเพื่อนร่วมอุดมการณ์ และยังได้รับโอกาสในการเขียนบทความลงในนิตยสาร เช่น เมื่อพุทธศาสนาเผชิญกับลัทธิมาร์กซ์ และได้แปลงานเรื่องวัตถุนิยมวิทยาและวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นผลงานของสตาลินอีกด้วย นอกจากนี้ยังได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคลากรในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จนในที่สุดจึงตัดสินใจเข้าร่วมขบวนการสันติภาพซึ่งภารกิจในขณะนั้นคือการคัดค้านการส่งทหารไปร่วมรบในสมรภูมิเกาหลี และการคัดค้านการปิดล้อมประเทศจีนใหม่แห่งสังคมนิยม โดยสรุปแล้วในช่วงที่ 3 ของชีวิตเป็นช่วงที่สนใจและเป็นส่วนหนึ่งในการเคลื่อนไหวเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างแท้จริง

ช่วงที่ 4 คือช่วงที่ถูกจับกุมและถูกขังในเรือนจำบางขวางเป็นเวลา 5 ปี (พ.ศ. 2495 – 2500) ในช่วงนี้สมักรมีเวลามากขึ้นสำหรับการคิดถึงปัญหาต่าง ๆ และได้ใช้เวลาในการผลิตผลงานหลายเรื่อง นอกจากนี้ยังได้พบกับกุหลาบ สายประดิษฐ์และสุภัทร สุคนธาภิรมณ์ ทั้ง 3 คนมีความสนิทสนมกัน และอยู่ในฐานะของผู้ที่ได้รับความหมายให้เป็นผู้ให้การอบรมปรัชญาและการเมืองแก่ผู้ต้องขัง เมื่อการอบรมต้องหยุดชะงักลงเพราะมีผู้ไม่เห็นด้วย สมักรจึงเร่งผลิตผลงานทางปรัชญาได้แก่ ปัญหาและวิทยาศาสตร์ใหม่และพระศรีอารยขึ้น และในช่วงนี้มีโอกาสศึกษาพระพุทธ

ศาสนามากขึ้นเนื่องจากสภาพจิตใจที่มีความล้าทางการเมือง ผลงานที่ออกมาจึงหันไปทางการให้ความรู้ทางวิปัสสนา เช่น จิตวิทยาและการทำใจทางพุทธศาสนา พุทธปรัชญา 25 ศตวรรษ

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2513-2516 เป็นช่วงที่สุขภาพเริ่มมีปัญหาบ้างแล้ว และเห็นว่าสิ่งที่ได้คาดหมายเกี่ยวกับพัฒนาการของสังคมเป็นไปตามจริง จึงได้นำผลงานเก่า ๆ มาปรับปรุงให้ทันสมัย เพื่อเตรียมพิมพ์ในครั้งที่สองต่อไป โดยสรุปแล้วจากช่วงชีวิตทั้ง 4 ช่วงของสมัคร บุราวาส เขาได้อุทิศภูมิปัญญาของตนเองเพื่อสังคมไทยอย่างแท้จริง จนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายของชีวิต

4.2 การวิเคราะห์เนื้อหาของผลงานทางปรัชญา

จากการศึกษาผลงานโดยรวมของสมัคร บุราวาส สามารถแบ่งได้เป็น 2 ด้านคือ ผลงานด้านวรรณกรรม และผลงานด้านปฏิบัติการ ในงานวิจัยนี้จะเน้นศึกษาเฉพาะผลงานด้านวรรณกรรมเท่านั้น ส่วนผลงานด้านปฏิบัติการผู้วิจัยได้ประมวลไว้ในภาคผนวกเพื่อให้ผู้ที่สนใจได้นำไปศึกษาต่อไป

ผลงานทางด้านวรรณกรรม ประกอบด้วยข้อเขียนขนาดใหญ่และข้อเขียนขนาดเล็ก ข้อเขียนขนาดใหญ่พิมพ์ออกมาในรูปแบบเป็นหนังสือเชิงวิชาการ ข้อเขียนขนาดเล็กเป็นบทความ จัดพิมพ์ลงในวารสาร นิตยสารต่าง ๆ จำนวนมาก ในงานวิจัยชิ้นนี้จะเลือกศึกษาเฉพาะข้อเขียนขนาดใหญ่ จำนวน 9 เล่ม ได้แก่

1. พุทธปรัชญามองจากทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ (พ.ศ. 2496)
2. ปรัชญาของลัทธิตะ (พ.ศ. 2497)
3. วิทยาศาสตร์ใหม่และพระศรีอารย์ (พ.ศ. 2497)
4. ปัญญา (พ.ศ. 2497)
5. จิตวิทยาและการทำใจทางพุทธศาสนา (พ.ศ. 2498)
6. พุทธปรัชญา 25 ศตวรรษ (พ.ศ. 2500)
7. วิชาปรัชญา (พ.ศ. 2511)
8. ปรัชญาพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล (พ.ศ. 2516)
9. วัฒนธรรม ไต-จีน (พ.ศ. 2516)

จากผลงานทั้ง 9 เล่มนี้ จะนำมาวิเคราะห์เนื้อหาว่าสมัคร บุราวาสมีหลักการและแนวคิดทางปรัชญาอย่างไร โดยอาศัยกรอบความคิดทางปรัชญาในบทที่ 2 ซึ่งได้ผลดังนี้

1. พุทธปรัชญามองจากตรศนะทางวิทยาศาสตร์

เขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2496 และได้จัดพิมพ์เป็นครั้งแรกในปีเดียวกัน ปัจจุบันมีการจัดพิมพ์ใหม่มีความหนาขนาด 263 หน้าจากการที่สมักรเคยเขียนหนังสือเล่มหนึ่งชื่อพุทธปรัชญาอธิบายด้วยวิทยาศาสตร์ในปี พ.ศ. 2478 เมื่อเวลาผ่านไปทำให้เขาสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับปรัชญาเลวาทมากขึ้น และต้องการนำเสนอเนื้อหาของพระพุทธศาสนาโดยมองผ่านตรศนะทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นการศึกษาพุทธปรัชญาตามแนวศาสนวิทยา และถือเป็นวิทยาศาสตร์สังคมในสาขาศาสนา อาจกล่าวได้ว่าวัตถุประสงค์ที่สำคัญในการนำวิทยาศาสตร์มาอธิบายพุทธปรัชญานั้น ก็เพื่อที่จะทำให้เนื้อหาของพุทธปรัชญามีลักษณะเป็นความจริงซึ่งสามารถทดสอบและศึกษาวิจัยในเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้นดังที่สมักรกล่าวว่า

“...การศึกษาประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ของประเทศอินเดียประกอบ ก็ทำให้การศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ของประวัติศาสตร์ไป ซึ่งทั้งนี้ย่อมทำให้เรามองเห็นความเป็น ไปที่แท้ในสมัยพุทธกาล ได้ดีขึ้น” ²

นอกจากนี้สมักรเห็นว่าการศึกษาศาสนามีใช่เป็นเพียงความศรัทธาเท่านั้น แต่ด้วยคำสอนที่แฝงไปด้วยธรรมที่จะทำให้สังคมดีขึ้นได้ เป็นแนวทางของการศึกษา ศาสนวิทยา ซึ่งเป็นการใช้วิทยาศาสตร์ศึกษาศาสนาและจัดอยู่ในวิทยาศาสตร์สังคม เพราะเป็นการกล่าวถึงความเป็นไปของมนุษย์และสังคมในแง่ของความคิดความเข้าใจ ความสุข ความทุกข์ และสมักรได้เสนอการศึกษาศาสนาในแง่ของจริยสังคมวิทยาซึ่งเป็นการวิเคราะห์วัตถุประสงค์ของคำสอนในการที่จะนำความสุขมาสู่มหาชน เช่น การวิเคราะห์ศีลธรรมตามหลักวิทยาศาสตร์ดังนี้

“ ในทางศีลธรรมวิทยาศาสตร์เชื่อว่า ศีลธรรมในใจเป็นการสะท้อนขึ้นในสมองของการปฏิบัติชีวิตอันเป็นธรรมหรือสัมมากัมมันตะนี้เป็นผลของการแบ่งสันปันส่วนรายได้มนุษย์อย่างถูกต้อง” ³

² สมักร บุราวาศ, พุทธปรัชญามองจากตรศนะทางวิทยาศาสตร์(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, 2537), หน้า 29.

³ สมักร บุราวาศ, หน้า 77.

พุทธปรัชญามองจากทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ประกอบด้วยเนื้อหาที่ว่าด้วยเรื่องบ่อเกิดของศาสนา ประวัติศาสตร์ศาสนา ภารกิจของศาสนา ลักษณะของศาสนาแบบต่าง ๆ ตลอดจนแนวทางในการศึกษาศาสนาในเชิงวิทยาศาสตร์ทั้งหมด รวมอยู่ในส่วนแรกของเล่ม และสมักรได้นำเสนอความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาได้แก่ การอธิบายบ่อเกิดและความเป็นไปของพระพุทธศาสนาในเชิงประวัติศาสตร์และวิเคราะห์ถึงพุทธปรัชญาตามแนวทางที่แท้จริงว่ามีได้เกิดจากความศรัทธาแต่เริ่มต้นจากความสงสัยเพื่อนำไปสู่การคิด โดยเริ่มจากการสังเกตข้อเท็จจริง และการทดสอบความจริงจึงจะนำไปสู่ความศรัทธาต่อไป

นอกจากนี้สมักรยังได้เปรียบเทียบทฤษฎีต่าง ๆ กับพุทธปรัชญา เช่น ศาสนาโบราณที่เชื่อมั่นในเรื่องไสยศาสตร์ซึ่งจัดอยู่ในลัทธิวิญาณนิยม ปรัชญาเวทาคะที่มุ่งเน้นเรื่องความศรัทธาต่ออำนาจสูงสุด แต่ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์มิได้มองว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้มีความศักดิ์สิทธิ์แต่อย่างใดจึงพยายามศึกษาในแง่ของเหตุแห่งการตรัสรู้ซึ่งสมักรอธิบายว่า

“...พระพุทธเจ้าจะเป็นพระพุทธเจ้าไปได้ด้วยพระองค์เองโดยเฉพะนั้นไม่ได้ ต้องทรงเกี่ยวพันกับผู้อื่นด้วยการศึกษาเล่าเรียน ต้องทรงเห็น เทวทูต อันเป็นเหตุให้ทรงเริ่มคิดธรรม ต้องทรงเห็นความปั่นป่วนของสังคมอันเร่งเร้าให้พระองค์ทรงคิดหลักจริยธรรมขึ้นแก้ไข”⁴

สมักรนำเสนอพุทธปรัชญาโดยแบ่งเป็นสาขาทางปรัชญา คือ ญาณวิทยา ภาววิทยา และคุณวิทยา ความรู้หรือปัญญาตามหลักพุทธปรัชญาเป็นความรู้ในหลักแห่งสังขธรรมเพื่อประโยชน์แห่งการเข้าใจโลก และเป็นไปเพื่อความหลุดพ้นอีกทั้งความรู้ทางพระพุทธศาสนาได้จากข้อเท็จจริงทางประสาทสัมผัส จึงเป็นความรู้ของมหาชนที่สามารถทดสอบความจริงได้ด้วยตนเอง คำสอนเรื่องความมีอยู่ของสิ่งต่าง ๆ ทั้งนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งจะต้องทดสอบได้ว่ามีจริงทางประสาทสัมผัส จึงจะถือได้ว่าเป็นสิ่งจริงแท้ คำสอนเรื่องคุณวิทยาประกอบด้วยเรื่องสุนทรียศาสตร์ และจริยศาสตร์ ที่มุ่งให้เกิดการหลุดพ้นและดับกิเลสได้อย่างหมดสิ้น นอกจากนี้ในบทผนวคสมักรได้รวบรวมแนวคิดทางปรัชญาในลัทธิต่าง ๆ เพื่อชี้ให้เห็นถึงปรัชญาที่มีแนวคิดต่าง ๆ กันในการแสวงหาและมองความจริงเพื่อให้ผู้อ่านเกิดการเปรียบเทียบกับแนวคิดของพุทธปรัชญาที่ได้อธิบายมาแล้ว

⁴ สมักร นูราวาส, หน้า 76.

เมื่อวิเคราะห์ถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการเขียนพุทธปรัชญามองจากทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ เราจะพบว่าสังคมไทยขณะนั้นประชาชนให้ความสนใจในเรื่องของศาสนามากขึ้น เนื่องจากมองว่าความเจริญทางวิทยาศาสตร์จะเป็นสิ่งที่ทำให้ศีลธรรมของประชาชนลดลง แล้วควรจะปฏิบัติอย่างไร นอกจากนี้การเผยแพร่คำสอนที่แท้จริงตามแนวพุทธปรัชญา จะเป็นการทำลายการนับถือพุทธศาสนา ตามลัทธิวิญญูณนิยมและลัทธิกราบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขอประโยชน์ ซึ่งเป็นการเข้าใจที่บิดเบือนจากคำสอนที่แท้จริง ความพยายามของสมักรในการวิจารณ์ศาสนาบนพื้นฐานของวิทยาศาสตร์จึงเป็นการทำให้ประชาชนเกิดความเข้าใจในพุทธปรัชญามากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่จุดยืนในทางปฏิบัติด้วย นับว่าสมักรมีความกล้าที่นำเสนอผลงานเช่นนี้ เนื่องจากต้องเผชิญกับการต่อต้านจากพวกที่หลงใหลพุทธศาสนาในแง่ของการบูชากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์

นอกจากนี้เรายังพบอีกว่าผลงานในยุคปัจจุบันที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน คือ พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ของพระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) ในปี พ.ศ. 2537 ผลงานชิ้นนี้กลับมีจุดยืนที่แตกต่างจาก 2 เล่มข้างต้น กล่าวคือ เป็นการอธิบายวิทยาศาสตร์โดยใช้พระพุทธรศาสนาแม้ว่าวิทยาศาสตร์จะมีจุดเริ่มต้นเดียวกันศาสนา แต่ความแตกต่างที่สำคัญคือ ศาสนามีพื้นฐานที่ความศรัทธา ในขณะที่วิทยาศาสตร์ต้องรอการพิสูจน์ ผลก็คือความจริงรวยยอดของวิทยาศาสตร์ไม่สามารถทำให้สามัญชนเข้าถึงได้ ผลงานชิ้นนี้ได้รับการยอมรับจากหมู่พุทธศาสนิกชนผู้พบว่าวิทยาศาสตร์กำลังทำร้ายโลก อย่างไรก็ตามเราจะเห็นผลงานที่เกี่ยวข้องกับการที่วิทยาศาสตร์มาสัมพันธ์ในแง่ต่าง ๆ กับพระพุทธรศาสนาเป็นสิ่งที่ท้าทายต่อนักคิดของไทยมาโดยตลอด

2. ปรัชญาของลัทธิตะ

เขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2497 จัดพิมพ์ใหม่ครั้งล่าสุดปี พ.ศ. 2537 มีความหนาขนาด 427 หน้า ปรัชญาของลัทธิตะเป็นผลงานที่สืบเนื่องมาจากพุทธปรัชญามองจากทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการขยายความเกี่ยวกับแนวคิดที่เป็นแก่นแท้ของพุทธปรัชญาให้สามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น และสมักรยังได้นำพระสูตรที่เป็นพุทธวจนะมาเสนอเพื่อทำให้ผู้อ่านได้ทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธเจ้า ผู้อ่านที่สนใจจะศึกษาพุทธปรัชญาสามารถที่จะศึกษาจากหนังสือเล่มนี้ได้ด้วยตนเอง เนื่องจากสมักรได้พยายามนำเสนอผลการศึกษาพระพุทธรศาสนาในลักษณะที่กว้างขึ้น โดยสัมพันธ์กับลัทธิต่าง ๆ ของพระพุทธรศาสนา คือลัทธิมหายาน ลัทธิเซ็น และลัทธินิกายของนายคริสตัมัส ฮัมเฟรย์ ที่แตกแนวคิดออกจากพุทธปรัชญา

ปรัชญาของลัทธิตะแสดงให้เห็นถึงความสามารถของเจ้าชายลัทธิตะซึ่งถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของอินเดียและเอเชียด้วย การนำเสนอของสมักรยังคงเป็นแนวทางที่เคยใช้ กล่าวคือ เป็น

การอธิบายข้อเท็จจริงเชิงวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ในเรื่องของความเป็นไปและวิวัฒนาการของพระพุทธศาสนา เมื่อวิเคราะห์แล้วเราจะพบจุดเด่นของหนังสือเล่มนี้ เป็นการนำข้อมูลจากการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งได้จากพระสูตรและชาดกต่างๆ มาศึกษาในแง่ของสังคมวิทยาที่แสดงให้เห็นถึงการเผชิญหน้ากันระหว่างพุทธกับพราหมณ์ ตลอดจนการแพร่ไปของแนวคิดทางพระพุทธศาสนาจนกระทั่งแตกออกเป็นลัทธิต่าง ๆ รวมถึงการอธิบายสภาพเศรษฐกิจ การปกครองและสังคมในสมัยพุทธกาลเพื่อให้ทราบปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อความเป็นไปของพระพุทธศาสนาอีกด้วย ซึ่งสมควรกล่าวว่า

“ความเป็นไปในสมัยพุทธกาลนี้ พึงสังเกตได้จากพระสูตรและชาดกต่างๆ แล้วใคร่ครองประกอบ ผู้เขียนจึงไม่อยากเขียนเล่าความเป็นไปในคำของผู้เขียนเอง แต่ขอเอาพระสูตรหรือชาดกมาวางเรียงไว้ให้ผู้อ่านศึกษาเอาเอง จะได้ออกกรสมากขึ้น...”⁵

อย่างไรก็ตามเห็นได้ชัดถึงความพยายามของสมัคร ในการที่จะทำให้การศึกษาพระพุทธศาสนามีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น กล่าวคือ การศึกษาพระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียวยังไม่ถือเป็นการศึกษาที่สมบูรณ์ การนำเสนอแนวคิด ลัทธิต่าง ๆ ของพราหมณ์พร้อมๆ กันไปจะทำให้เราทราบถึงความเกี่ยวพันของนิคายต่าง ๆ ที่แตกออกไปเป็นพุทธปรัชญาสาขาต่าง ๆ นอกจากนี้ยังจะทำให้เราเห็นวิวัฒนาการแห่งความคิดในพุทธปรัชญาชัดเจนมากยิ่งขึ้นด้วย เช่น การนำเสนอสุตฺตมาสูตรของพระพุทธศาสนานิกายมหายานทำให้สมัครสามารถกล่าวได้ว่า

“พุทธศาสนามหายานเป็นจิตนิยม (Idealism) ที่แท้ ผิดกับพุทธศาสนาหินยาน ที่เป็นปฏิฐานนิยม (Positivism) และสอนว่าจิตกับกายมีความเป็นอยู่ร่วมกัน โดยจิตเกิดทีหลังผัสสะทางกาย”⁶

ข้อสังเกตประการหนึ่งของปรัชญาของลัทธิคณะที่นำเสนอ คือ การใช้ชื่อลัทธิคณะแทนที่จะใช้คำว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังเช่นที่มีการใช้กันทั่วไปในหนังสือพระพุทธศาสนาในประเด็นนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า สมัครมีความประสงค์ที่จะตีความพระพุทธศาสนาในเชิงวิทยา-

⁵ สมัคร บุราวาศ, ปรัชญาของลัทธิคณะ(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, 2537), หน้า 93.

⁶ สมัคร บุราวาศ, หน้า 285.

ศาสตร์ ดังนั้นพุทธปรัชญาจึงเป็นแนวคิดของคน ๆ หนึ่ง ซึ่งมีได้มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ สิ่งที่ควรแก่การยกย่อง คือความสามารถทางความคิดที่สามารถค้นพบสัจธรรมของสรรพสิ่ง การตีความโดยการอ้างอิงถึงอำนาจปาฏิหาริย์ต่าง ๆ จึงถือเป็นการบิดเบือนสาระที่เป็นแก่นแท้ของพุทธปรัชญา และทำให้คนทั่วไปเข้าใจผิดว่าการเข้าถึงสัจธรรมเป็นเรื่องที่ยาก ดังนั้นเพื่อเป็นการยกย่องความคิดของลัทธิตะณินฐานของสามัญชนคนหนึ่งจึงเป็นการตีความที่สามารถทำให้คนทั่วไปเข้าใจ พุทธปรัชญาได้ง่ายขึ้น

3. วิทยาศาสตร์ใหม่และพระศรีอารย์

เขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2497 มีความหนาขนาด 687 หน้า มีเนื้อหาที่สำคัญโดยสมักรได้อธิบายถึงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีใหม่ ที่เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ว่ามีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์มากมาย รวมถึงการค้นพบกระบวนการและปรากฏการณ์ใหม่ ๆ ทางด้านฟิสิกส์ เคมีและชีววิทยา สมักรพยายามที่จะแสดงให้เห็นว่าความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ดำเนินมาถึงเพียงถึงพุทธกาล คือต้น พ.ศ. 2500 เท่านั้นก็พอจะทำให้เราเห็นถึงสังคมในสมัยพระศรีอารย์ที่อยู่พัน พ.ศ. 2500 สมักรใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการคาดการณ์ความเจริญที่เกิดขึ้นในอนาคตและเปรียบเทียบได้เหมือนกับการก้าวเข้าสู่ศรีอารย์สมัยซึ่งจะเกิดขึ้นจริง ๆ

เมื่อวิเคราะห์ผลงานนี้แล้วเราจะพบว่าสมักรพยายามที่จะอธิบายความเป็นไปของโลกในสมัยพระศรีอารย์โดยใช้ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องกำหนดความเจริญของสังคมพระศรีอารย์เห็นได้ชัดว่าสมักรอธิบายสภาพของสังคมโดยใช้วิทยาศาสตร์ และชี้ให้เห็นว่าวิทยาศาสตร์กับสังคมมีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้นของประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการสังคมมีการเปลี่ยนแปลงที่สามารถอธิบายได้สมักรกล่าวว่า

“วิทยาศาสตร์แห่งประวัติศาสตร์ก็คือการศึกษาสารในพัฒนาการหรือวิวัฒนาการของมันเป็นประวัติศาสตร์ นี่คือหลักที่คิดเรียกว่าสารนิยมทางประวัติศาสตร์ (Historical Materialism) กล่าวคือ วิทยาศาสตร์แห่งประวัติศาสตร์ดำเนินการศึกษาวิจัยไปตามหลักสารนิยมทางประวัติศาสตร์นี้ได้แก่การมองวัตถุและการเปลี่ยนแปลงของมันฐานเป็นเหตุให้เกิดประวัติศาสตร์ก็หาได้มองข้ามความคิดของมนุษย์ไปเสียไม่ ความคิดของมนุษย์เป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งแห่งการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ แต่วัตถุเป็นเบื้องต้นเป็นรากฐานของการนี้ และความคิด

เป็นเหตุชั้นรองลงไป”⁷

นอกจากนี้การกล่าวถึงสังคมสมัยศรีอารย โสณครมิได้เจาะจงเพียงสังคมของชาวพุทธเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแนวคิดเรื่องสังคมพระศรีอารยมีอยู่ในทุกศาสนา วิทยาศาสตร์ใหม่จะเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมพระศรีอารยเป็นจริงขึ้นมาได้โดยความสะดวกสบายในด้านต่าง ๆ รวมถึงในเรื่องของ ศีลธรรมและศาสนาเมื่อทุกคนมีโอกาสที่จะได้ทำงานที่ดีและมีความประพฤติดีดีไปพร้อมๆ กัน ศีลธรรมจะเป็นสิ่งที่สะท้อนความเป็นอยู่ที่ดีของประชากรโลก ผู้คนจะหันมาให้ความสนใจในหลัก ธรรมคำสอนของศาสนาต่าง ๆ จะมีความปรองดองกันของทุก ๆ ศาสดาซึ่งที่สมักรได้อธิบายว่า

“ประชาชนส่วนใหญ่มักจะสะท้อนความเป็นอยู่ที่ดีออกมาเป็นศีลธรรมที่ดี เขาจะพากันเข้าใจคำสอนของบรมศาสดาต่างๆของศาสนา จะสนใจศาสนาและ วัฒนธรรมของศาสนาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะสนใจศิลปะของศาสนามากที่สุด เขาจะชวนกันบำรุงสถาปัตยกรรมของวัด ศึกษาศาสนวิทยาตามแผนวิทยาศาสตร์ และนับถือผู้นำทุกคนของทุกศาสนาในโลก อีกนัยหนึ่งเขาจะนับถือศาสนาสากล นั้นเอง”⁸

เมื่อเวลาผ่านไปสิ่งที่สมักรได้คาดการณ์เอาไว้ในหนังสือเล่มนี้มีส่วนที่ตรงกับความเป็นจริง ในแง่ของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ส่วนการดำเนินไปของสังคมนั้นแม้ว่าจะไม่ตรงตามที่ได้ คาดการณ์ไว้ แต่ผลงานชิ้นนี้ก็แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจและความพยายามในการที่จะนำ แนวคิดทางวิทยาศาสตร์มาอธิบายความเป็นไปของสังคมอย่างน่าสนใจและมีเหตุผล กล่าวคือ ความเป็นไปในสมัยพระศรีอารย วิเคราะห์แล้วจะพบแนวคิดทางการเมืองแบบสังคมนิยมแฝงอยู่ หลายประเด็น เช่น เรื่องการแบ่งงานกันทำ สิทธิเสรีภาพ ความเท่าเทียมกันของชนชั้น ตลอดจน แนวคิดเรื่องศาสนาด้วย แสดงให้เห็นว่าขณะที่สมักรกำลังเขียนหนังสือเล่มนี้เขามีความเชื่อมั่นว่า สังคมในอนาคตเป็นสังคมที่ดำเนินไปตามแนวคิดทางสังคมแบบสังคมนิยม วิทยาศาสตร์ใหม่และ พระศรีอารยเป็นหนังสือที่แฝงแนวคิดอื่นๆ ที่มากกว่าการนำเสนอความเจริญก้าวหน้าทางวิทยา-

⁷ สมักร บุราวาศ, วิทยาศาสตร์ใหม่และพระศรีอารย(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2513), หน้า 515-516.

⁸ สมักร บุราวาศ, หน้า 685.

ศาสตร์ตามแบบของนักวิทยาศาสตร์ทั่วไป หากแต่เป็นการใช้ความสามารถในการแทรกแนวคิดเกี่ยวกับสังคมเข้าไปจนทำให้ผลงานนี้มีความน่าสนใจยิ่งขึ้น

4. ปัญญา

ปัญญาเป็นผลงานที่สำคัญอีกเล่มหนึ่งของสมักร บุราวาส โดยมีการจัดพิมพ์มาแล้ว 5 ครั้ง ครั้งล่าสุดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2537 มีความหนาขนาด 384 หน้า สมักรเขียนหนังสือเรื่องปัญญาในปี พ.ศ. 2497 ปัญญาถือได้ว่าเป็นผลงานที่ทำให้ผู้ที่สนใจเกี่ยวกับความรู้ของมนุษยชาติให้รู้จักกับสมักร ดังนั้นปัญญาจึงเป็นผลงานที่สร้างชื่อเสียงให้กับสมักรเป็นอย่างมาก เนื้อหาโดยภาพรวมเป็นการกล่าวถึงความรู้ ซึ่งจัดเป็นสาขาหนึ่งของการศึกษาวิชาปรัชญา คือ ญาณวิทยา ที่อธิบายถึงจุดกำเนิดและการพัฒนาไปของสิ่งที่เรียกว่า ความรู้ เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาในแต่ละบทที่สมักรได้นำเสนอจะพบว่าสมักรพยายามที่จะอธิบายถึงพัฒนาการของความรู้และแนวคิดที่แตกต่างกัน และมีข้อขัดแย้งกันอยู่ตลอดมา นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าสมักรพยายามที่จะเสนอแนวคิดเกี่ยวกับประเด็นเรื่องความรู้ว่าความรู้มาจากไหน ซึ่งสมักรยอมรับว่าความรู้ได้มาจากผัสสะโดยกล่าวว่า “...เราสามารถทดลองให้เห็นจริงได้ว่า ความรู้เกิดขึ้นในขณะที่เกิดผัสสะระหว่างสิ่ง ปรากฏการณ์และความเกี่ยวข้องของสิ่งต่างๆนอกกายกับอวัยวะรับสัมผัสของเรา นี่เป็นหลักฐานรากฐานของญาณวิทยา(Epistemology)วิทยาศาสตร์”⁹ ในส่วนของการอ้างว่าความรู้มาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ความรู้ได้มาจากความนึกคิดของพระผู้เป็นเจ้า สมักรปฏิเสธโดยให้เหตุผลว่า “ทุกวันนี้เราเชื่อกันว่าความรู้ได้จากการวิจัย และการวิจัยเกิดขึ้นได้เพราะสังคมพัฒนาไปถึงขั้นที่เกิดทุน และเกิดความต้องการในการวิจัยขึ้น เราไม่เชื่อว่าเราได้ความรู้จากพระผู้เป็นเจ้า เพราะชนชาติที่ไม่นับถือพระเจ้าก็อาจสร้างปัญญาขึ้นได้ พุทธศาสนิกไม่มีพระเจ้าแต่ก็มีปัญญาเหมือนกัน ฉะนั้นเรื่องความรู้มาจากพระผู้เป็นเจ้าเลยตกไป”¹⁰

ปัญญาเป็นผลงานที่แสดงให้เห็นชัดว่าสมักรเป็นผู้ที่ได้ศึกษาและแสวงหาความรู้จากนักคิดที่ผ่านมาในอดีตโดยการศึกษาวิวัฒนาการความคิดของมนุษยชาติ และได้ใช้ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คัดเลือกแนวคิดที่ตรงกับหลักความจริงมาประมวลขึ้นเป็นผลรวมของความคิดมนุษย์อย่างใดก็ตาม สมักรมิได้ละเลยที่จะมองความผิดพลาดทางความคิดจากนักคิดที่ผ่านมาเพราะนั่นคือส่วนประกอบที่สำคัญที่จะทำให้เรามองเห็นความจริงที่ปะปนอยู่ได้ การเปรียบเทียบระหว่างแนว

⁹ สมักร บุราวาส, ปัญญา, หน้า 17.

¹⁰ สมักร บุราวาส, หน้า 12.

ความคิดที่สมัครเรียกว่าปัญญากับแนวความคิดทางปรัชญาอื่น ๆ ทำให้เราเห็นได้ว่าแท้จริงแล้วสมัครมิได้แตกต่างจากนักปรัชญาที่พยายามค้นหาหลักความจริง สมัครพยายามที่จะรวบรวมหลักแห่งความจริง โดยอาศัยหลักการทางวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือในการพิสูจน์ให้เห็นความจริงนั้น อาจกล่าวได้ว่าโดยภาพรวมปัญญาในทัศนะของสมัครก็คือปรัชญาวิทยาศาสตร์นั่นเอง แต่เมื่อวิเคราะห์ในส่วนของรายละเอียดแล้วพบว่าปรัชญาและวิทยาศาสตร์มีความแตกต่างกันดังนี้

“ปรัชญาแตกต่างจากวิทยาศาสตร์สามประการคือ ประการแรกวิทยาศาสตร์จำเป็นต้องทำการวิจัยหาข้อเท็จจริง แต่ปรัชญาไม่จำเป็นต้องค้นหาข้อเท็จจริงหากรับเอาข้อเท็จจริงที่วิทยาศาสตร์หาไว้แล้วไปก่อรูปความคิด ประการที่สอง วิทยาศาสตร์มุ่งค้นหาความรู้ในแนวแคบๆ แต่ปรัชญามุ่งหาหลักอันกว้างที่สุดที่ครอบคลุมความรู้ในแนวแคบๆ ทั้งปวงไว้ วิทยาศาสตร์มีการตั้งทฤษฎีแล้วพยายามทดสอบว่าเป็นจริง แต่ปรัชญาตั้งทฤษฎีแล้วก็ไม่สนใจอะไรกับการทดลองเลยหากคอยระมัดระวังทางเหตุผล ให้ปรัชญาทั้งระบบมีคำสอนเข้ากันได้ดีทางตรรกวิทยาเท่านั้น”¹¹

นอกจากนี้สมัครพยายามที่จะค้นหาความจริง เช่น ความมีอยู่ของจิต แม้ว่าจะไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นถึงการมีอยู่ได้โดยตรง แต่ได้นำเสนอข้อเท็จจริงและทฤษฎีวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับวิวัฒนาการของมนุษย์และสัตว์โดยละเอียด โดยได้อธิบายว่า

“จิต คือ การสะท้อนของผัสสะอันมีผลต่อโลกภายนอกขึ้นในมันสมอง ฉะนั้นจึงไม่ใช่สสาร ไม่ใช่สิ่งที่มี แต่มันเป็นปรากฏการณ์ที่มีปรากฏการณ์ของสสาร คือ สมอง มันเริ่มปรากฏเป็นอวัยวะสำหรับรับรู้ในพืช และสัตว์ต่ำๆ ก่อน ครั้นแล้วก็มีวิวัฒนาการของมันไปพร้อมกับสสาร จนถึงขั้นเกิดสมอง การรับรู้จึงถึงขั้นเป็นจิต จิตแสดงวิวัฒนาการต่อไป จากจิตปลาถึงจิตมนุษย์ และจิตมนุษย์ยังแสดงวิวัฒนาการทางความรู้เพิ่มพูนยิ่งขึ้นอีกจนถึงขั้นปัญญาสัมพัทธ์ทั้งยังแสดงวิวัฒนาการมุ่งไปสู่ปัญญาสัมบูรณ์(Absolute Intellect) อีกด้วย”¹²

¹¹ สมัคร บุราวาศ, หน้า 7.

¹² สมัคร บุราวาศ, หน้า 162-163.

นอกจากนี้เราพบว่าปัญญาสัมพัทธ์เกิดจากการสะสมความนึกคิด และความรู้ ซึ่งแสดงออกมาเป็นรูปแบบความเป็นอยู่ วิวัฒนาการและความเจริญต่างๆ ส่วนปัญญาสมบูรณ์เกิดจากการเข้าใจความจริงของชีวิตและโลกอย่างแท้จริง

สรุปแล้วปัญญาเป็นบทสรุปแห่งความคิดในการค้นหาความจริง ที่ถือเป็นความรู้ของมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นปรัชญาแห่งสังขารประกอบกับปรัชญาวิทยาศาสตร์ซึ่งสมัครกล่าวว่า

“ปัญญา คือ หลักวิทยาศาสตร์อย่างกว้างขวางที่สุด เป็นปรัชญาวิทยาศาสตร์ (Scientific Philosophy) หรือปรัชญาสากลดังที่คนเรากำลังแสวงหากันอยู่ มันเป็นเค้าโครงแห่งสังขารสมบูรณ์ (Absolute Truth) ซึ่งเมื่อเอาข้อเท็จจริง อันเป็นสังขารปลีกย่อยใส่เข้าไปให้หมดในเค้าโครงนี้แล้ว ผลก็จะเป็น สังขารสมบูรณ์นั่นเอง”¹³

อย่างไรก็ตามปัญญามุ่งให้คน ไม่ยึดมั่นกับระบบปรัชญาแบบใดแบบหนึ่ง โดยปราศจากการคำนึงถึงความจริงด้วย สมัครวิจารณ์ปัญญาเมื่อเปรียบเทียบกับปรัชญาระบบต่าง ๆ เพื่อชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างปัญญากับปรัชญาระบบอื่นๆ จะเห็นได้จากวิธีการได้มาซึ่งปัญญาที่สมัครอธิบายว่า

“ปัญญาเกิดจากการศึกษาโดยวิธีวิจารณ์ปรัชญาอื่นๆ ไม่ใช่เกิดจากการสังเกต ข้อเท็จจริงอย่างเดียวนั้น แต่ย่อมเป็นไปไม่ได้ที่เราจะทำการวิจารณ์ปรัชญาอื่นทุกสาขาเท่าที่มี เราจะวิจารณ์ได้ก็แต่ปรัชญาสาขาใหญ่ๆเท่านั้น...”¹⁴

ดังนั้นปัญญาจึงถือได้ว่าเป็นผลงานที่ได้จากการศึกษาข้อเท็จจริงและการวิจารณ์ปรัชญาอื่น เพื่อนำมาประมวลขึ้นเป็นความคิดขั้นสูงสุดของสมัคร ที่ต้องการเผยแพร่สู่สายตาชาวโลก

ปัญญาดูว่าเป็นผลงานด้านปรัชญา ที่สำคัญที่แตกต่างจากหนังสือปรัชญาในปัจจุบัน ซึ่งบางเล่มเป็นเพียงการใช้ความสามารถในการแปลและเรียบเรียงของผู้เขียนเท่านั้น แต่ปัญญาเป็นผลงานที่แสดงให้เห็นชัดถึงการศึกษาข้อมูลทางปรัชญาในเบื้องต้น การวิเคราะห์แนวคิดต่าง ๆ และการวิเคราะห์เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมา

¹³ สมัคร บุราวาศ, หน้า 3.

¹⁴ สมัคร บุราวาศ, หน้า 325.

5. จิตวิทยาและการทำใจทางพุทธศาสนา

ผลงานของสมัคร บุราวาศ ที่แสดงให้เห็นถึงการหันมาให้ความสนใจเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติตนทางพระพุทธศาสนา คือ จิตวิทยาและการทำใจทางพุทธศาสนา ซึ่งจัดพิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2498 มีความหนาขนาด 497 หน้า หนังสือเล่มนี้สมัคร เขียนขึ้นขณะที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำบางขวาง ในขณะนั้นสมัครเองได้ตระหนักว่าตลอดเวลาที่ผ่านมามีได้นำเสนอผลงานทางพุทธปรัชญามากแล้ว แต่ยังขาดในเรื่องเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติตนเพื่อความพ้นทุกข์ ทั้งนี้เนื่องจากความรู้เกี่ยวกับพุทธปรัชญาอย่างเดียวไม่สามารถทำให้เกิดให้เกิดความพ้นทุกข์ขึ้นในจิตใจได้ หากแต่ปัญหาในพุทธปรัชญาจะเป็นสิ่งที่นำไปสู่การปฏิบัติที่เกิดผลต่อไปดังที่สมัครกล่าวว่า

“วิธีชนะทุกข์สร้างสุขได้เริ่มจากสาวพัสตร์นี้ ย่อมเป็นไปด้วยผลอันเลิศก็ต่อเมื่อเกิดปัญหาเป็นการชักนำเสียก่อน มิฉะนั้นแล้วความลึกลับไม่แน่นอนใจและความไม่รู้จะทำให้การปฏิบัติหย่อนลงได้ ผู้เขียนจึงเห็นควรให้ความสว่างแก่ผู้อ่านในจิตวิทยาของพุทธศาสนาเสียก่อน”¹⁵

การนำเสนอในเรื่องจิตวิทยาของพระพุทธศาสนา จึงเปรียบเสมือนกับการชี้แนะเพื่อไขความไม่รู้และทำให้การปฏิบัติถูกต้อง อันจะยังให้เกิดประโยชน์สู่ความสำเร็จในการบำเพ็ญญาณหรือการทำสมาธิ จิตวิทยาและการทำใจทางพุทธศาสนามีเนื้อหาโดยรวมที่พยายามจะสาธยายให้เกิดปัญหา กล่าวคือ เป็นการศึกษาในเรื่องคำสอนที่ว่าด้วยจิตของพระพุทธศาสนาซึ่งสมัครมีความเข้าใจเรื่องนี้ว่าเป็นจิตวิทยาของพระพุทธศาสนาโดยกล่าวว่า “การศึกษาคำสอนว่าด้วยจิตของพระพุทธศาสนา หรือที่พึงเรียกว่า จิตวิทยาของพระพุทธศาสนานั้นเอง”¹⁶ เมื่อวิเคราะห์แล้วเราจะพบว่าหนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาที่สำคัญอยู่ 3 ส่วนด้วยกันคือ 1. ส่วนของการสร้างปัญญา เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับคำสอนเรื่องจิตวิทยา 2. ส่วนของการทำใจก่อนการปฏิบัติเป็นการทำความเข้าใจถึงเหตุผลและวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติทางจิต และ 3. ส่วนของวิธีการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น

¹⁵ สมัคร บุราวาศ, จิตวิทยาและการทำใจทางพุทธศาสนา(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2498), หน้า ข.

¹⁶ สมัคร บุราวาศ, หน้า 1.

นอกจากนี้ยังพบอีกว่าลักษณะของการอธิบายของสมักรยังคงมีลักษณะของการอ้างอิงหลักการทางวิทยาศาสตร์เช่นเดียวกับผลงานที่ผ่านมา แม้จะเป็นการศึกษาในเรื่องจิตก็ตาม สมักรพยายามที่จะพิสูจน์ความมีอยู่จริงของจิตโดยอาศัยข้อเท็จจริงทางจิตวิทยาและชีววิทยา เพื่อแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของชีวิตสู่สิ่งที่เรียกว่าจิต สมักรอธิบายว่า

“ชีวิตมีพัฒนาการ เกิด เจริญ เสื่อมและดับสูญ เป็นอนิจจังอยู่ทุกรูปทุกนาม การดำเนินไปตามสังสารวัฏฏ์หรือการเวียนว่ายตายเกิดนี้ ทางวิทยาศาสตร์เรียกว่า พัฒนาการหรือ Development แต่ชีวิตยังมีวิวัฒนาการอีก อันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงพันธุ์ที่ง่ายและดั่งเดิม ไปเป็นพันธุ์ที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นเป็นลำดับ จากพืชเซลล์เดียวได้เกิดพืชหลายเซลล์ขึ้น พืชเซลล์เดียวได้ให้กำเนิดสัตว์เซลล์เดียวแล้วสัตว์เซลล์เดียวก็ให้กำเนิดสัตว์หลายเซลล์ขึ้น กระทั่งเกิดมนุษย์ ในขั้นสุดท้าย ในวิวัฒนาการหรือ Evolution ของชีวิตนี้ ก็ปรากฏวิวัฒนาการของเครื่องมือรับรู้และอายคนะด้วย”¹⁷

ในความเป็นจริงแล้วเราพบอีกว่าสภาพจิตใจของสมักร ขณะเขียนหนังสือเล่มนี้เป็นช่วงที่เขาถลำในคำปรารภของหนังสือเล่มนี้ว่าเป็นภาวะที่เลวร้ายที่สุดเท่าที่มีอยู่ในโลกนี้ จึงเป็นโอกาสอันดีที่ทำให้เขาหันมาให้ความสนใจเกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติ เพื่อทำใจให้พ้นจากสภาวะแห่งความทุกข์นั้น ดังนั้นจิตวิทยาและการทำใจทางพุทธศาสนาเป็นผลงานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงภูมิความรู้ทางพุทธปรัชญาและการหันมาให้ความสนใจศึกษาเรื่องจิตทางพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง จนมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งอีกด้วย

6. พุทธปรัชญา 25 ศตวรรษ

เขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2500 เป็นช่วงที่ถูกจับกุมอยู่ในเรือนจำบางขวางมีความหนาขนาด 671 หน้า หนังสือเล่มนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ การกล่าวถึงวิวัฒนาการของพุทธปรัชญาจนถึงถึงพุทธกาล ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับโลกมิได้รุนแรงอย่างที่คาดการณ์เอาไว้ แม้จะเกิดปัญหานั้นบ้างแต่โดยรวมแล้วโลกยังตั้งอยู่บนความสงบสุขได้ ทั้งนี้เนื่องจากวิวัฒนาการของปัญญาที่เกิดขึ้น

¹⁷ สมักร บวรवास, หน้า 73-74.

แก่นมนุษยชาติ และเมื่อสมักรได้กลับไปวิเคราะห์ผลงานเก่า ๆ ของตนที่เกี่ยวกับการอธิบายพุทธปรัชญาด้วยวิทยาศาสตร์เขาเห็นว่าพระสนะทางวิทยาศาสตร์เป็นการเน้นหนักไปในเรื่องของรูปมากเกินไป ซึ่งแท้จริงแล้วยังขาดความรู้เรื่องจิต ที่จะต้องอาศัยการปฏิบัติกรรมฐาน และจากการที่สมักรได้มีโอกาสเข้าเป็นสมาชิกของพุทธสมาคมในปี พ.ศ. 2490 สมักรได้ศึกษาความรู้ทางพุทธปรัชญาซึ่งหนักไปทางพระสูตรและพระวินัยอย่างแตกฉาน ต่อมาสมักรได้มีโอกาสเข้าอบรมการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานในช่วงที่ถูกคุมขังในคุกบางขวางซึ่งจะทำให้เกิดสมาธิได้เร็วและลดกิเลสให้น้อยลงได้

พุทธปรัชญา 25 ศตวรรษเป็นผลงานที่ชี้ให้เห็นชัดเจนว่าสมักรมีแนวคิดเกี่ยวกับการบรรลุถึงสัจธรรมว่ามีใช่เป็นเพียงการศึกษาในส่วนที่เป็นความคิดทางปรัชญาเหล่านั้น หากแต่การที่จะสามารถเข้าถึงสัจธรรมโดยแท้นั้นจะต้องประกอบกับการปฏิบัติทางจิตด้วย กล่าวคือ การปฏิบัติกรรมฐานนั่นเอง ผลงานชิ้นนี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของการศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นของสมักรจะเห็นได้จากเนื้อหาที่นำมาเสนอ มีลักษณะที่นำพระอภิธรรมมาวิเคราะห์ให้เห็นถึงความจริงแท้ของพุทธปรัชญา และยังได้ศึกษาถึงวิธีการในการเข้าสู่ความจริงแท้นั้นได้อย่างละเอียด อาจกล่าวได้ว่าการที่สมักรได้ศึกษาวิวัฒนาการทางปัญญาของมนุษยชาติ ในผลงานที่ผ่านมาทำให้เขามองเห็นถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกันของความคิดไม่ว่าจะเป็นปรัชญาของชาวยุโรป และอเมริกา ล้วนแล้วแต่มีลักษณะของความพยายามในการค้นหาและอธิบายความจริงซึ่งลักษณะต่าง ๆ เหล่านั้นมีปรากฏในลัทธิต่าง ๆ สมัยพุทธกาลทั้งสิ้น และจากการศึกษาพระอภิธรรมยังไม่พบว่ามียุคใดที่มีความคิดที่ใหม่เท่ากับปรัชญาในพระอภิธรรม ดังที่สมักรยืนยันว่า

“พระอภิธรรมเป็นพัฒนาการขั้นท้ายสุดของปรัชญาต่างๆ ในอินเดีย และเมื่อพิจารณาปรัชญาต่างๆ ของชาวยุโรปอเมริกาตั้งแต่ ค.ศ. 1600 มากระทั่งในปัจจุบัน เราก็คงลงมติว่า พระอภิธรรมเป็นท้ายสุดของปรัชญาเหล่านั้นอยู่ดี เราจึงกล่าวได้เต็มปากว่าพระอภิธรรมเป็นปรัชญาขั้นสูงสุดของโลก”¹⁸

อาจกล่าวได้ว่าการที่สมักรหันมาให้ความสนใจศึกษาปรัชญาพระอภิธรรมที่ว่าด้วยเรื่องของจิต การปฏิบัติสมาธิ ส่วนหนึ่งเป็นการทำใจกับความผิดหวังในการกิจที่ได้ทำจนถึงกับต้องมาถูกคุมขังในเรือนจำ จนทำให้สมักรมีความเห็นว่า

¹⁸ สมักร บุราวาส, พุทธปรัชญา 25 ศตวรรษ(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2500), หน้า 60.

“ปรัชญาอภิธรรมเป็นสังขนิยม(Realism)ที่แท้ที่สุด ควรที่ผู้แสวงความจริงจะศึกษาให้แตกฉาน และการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานก็เป็น Psychosomatic medicine ที่ดีที่สุดทั้งยังเป็นทางนำมาซึ่งความสุข ตลอดจนความสุขอย่างยั่งยืนคือนิพพานด้วย จึงเหมาะสมที่ผู้มีปัญญาทุกท่านจะรับไว้เพื่อปฏิบัติตนชั่วชีวิต”¹⁹

พุทธปรัชญา 25 ศตวรรษแตกต่างจากหนังสือฝึกอบรมฐานทั่วไป เนื่องจากมีการอธิบายหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าถึงสังขธรรมโดยแท้ของพุทธปรัชญาได้

โดยสรุปแล้วผลงานที่สำคัญของสมักร บุราวาศ ที่เกี่ยวกับพุทธศาสตร์ เป็นสิ่งยืนยันได้อย่างชัดเจนถึงความสามารถในการศึกษาและวิเคราะห์หลักการรวมถึงคำสอนต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนาซึ่งสมักรสามารถนำเสนอได้อย่างละเอียด และชัดเจนจนถือได้ว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญทางพุทธศาสนาได้โดยแท้

7. วิชาปรัชญา

เขียนขึ้นในปีพ.ศ. 2495วิชาปรัชญามีการจัดพิมพ์ 2 ครั้ง ครั้งแรกเมื่อพ.ศ. 2511 และครั้งที่ 2 พ.ศ. 2515 มีความหนา 726 หน้า ก่อนหน้านั้นในช่วง พ.ศ. 2490-2495 สมักรได้รับเชิญให้ไปบรรยายวิชาปรัชญาให้แก่พระนักศึกษาที่มหาวิทยาลัย และได้เขียนหนังสือเรื่องคำบรรยายวิชาปรัชญาขึ้นประกอบการเรียนการสอน ต่อมาสมักรเห็นว่าประชาชนให้ความสนใจเกี่ยวกับปรัชญามากขึ้น สมักรจึงเขียนหนังสือวิชาปรัชญาขึ้นโดยมีความมุ่งหวังที่จะให้ผู้อ่านได้ทราบถึงแนวคิดต่าง ๆ ของนักปรัชญาทั้งสายตะวันตกและตะวันออก อย่างไรก็ตามเราพบว่าจุดมุ่งหมายที่สำคัญของสมักรในการเขียนวิชาปรัชญาขึ้นนอกจากจะให้ผู้อ่านทราบถึงแนวคิดต่าง ๆ ของนักปรัชญาแล้วสมักรยังต้องการให้ผู้อ่านสามารถที่จะละทิ้งความงมงายต่างๆ และมองโลกตามความจริงเพื่อกำจัดอวิชชาและนำทางไปสู่ปัญญาในที่สุด²⁰ นอกจากนี้ผู้วิจัยพบพระศนะเกี่ยวกับปรัชญาของสมักรที่กล่าวว่า

¹⁹ สมักร บุราวาศ, หน้า 64.

²⁰ สมักร บุราวาศ, วิชาปรัชญา(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2515), หน้า คำปรารภ.

“ปรัชญาระบบหนึ่งๆย่อมแทนทรรศนะ ณ สมัยใดสมัยหนึ่งอันมีต้นเหตุมาจาก
ฐานะความเป็นอยู่ของคนในสมัยนั้น มันมิใช่การค้นหาคำความแท้จริงอันดิมะ
อย่างเด็ดขาดเท่านั้น หากแต่เป็นการรวบรวมหลักคิดของคนในสมัยนั้นไว้เป็น
ระบบ”²¹

จากทรรศนะนี้ทำให้สมัครมิได้ละเลยที่จะอธิบายความเป็นมาของสังคมบุพกาล เพื่อเป็น
การแสดงให้เห็นถึงการรวบรวมความคิดของมนุษย์ในแต่ละยุค ลักษณะดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นการ
นำเสนอเนื้อหาทางปรัชญาที่แตกต่างจากการเป็นเพียงผู้แปลและเรียบเรียงเนื้อหาทางปรัชญาเท่านั้น
แต่ยังเป็นการพยายามที่จะสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญา โดยการอ้างอิงหลักฐานที่เป็นข้อมูลทาง
ประวัติศาสตร์อีกด้วย

วิชาปรัชญาประกอบด้วยเนื้อหาทางปรัชญารวมทั้งหมด 31 บท ในบทที่ 1 สมัครได้อธิบาย
ถึงความเบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญา เช่น ความหมาย แนวทางการศึกษาสาขาต่าง ๆ รวมถึงลัทธิต่าง ๆ
ทางปรัชญาในเมืองต้น ต่อมาในบทที่ 2, 3 และ 4 เป็นการกล่าวถึงกำเนิดและวิวัฒนาการของ
ปรัชญาซึ่งสมัครได้อธิบายอย่างละเอียดแต่ละยุคของมนุษยชาติที่ได้มีการวิวัฒนาการมาโดยตลอด มีแนว
คิด ความเชื่อ ต่าง ๆ แฝงอยู่มากมาย มีการเกิดขึ้นของความเชื่อใหม่ที่มาหักล้างกับความเชื่อเดิม ใน
บทที่ 5 สมัครได้อธิบายเกี่ยวกับปรัชญาอินเดียและในบทที่ 6 กล่าวถึงปรัชญาจีน ต่อมาสมัครได้
กล่าวถึงปรัชญาสายตะวันตกโดยเริ่มต้นที่ปรัชญากรีก ในบทที่ 7 ปรัชญายุคกลาง ในบทที่ 8 และ
เข้าสู่ปรัชญายุคใหม่ในบทที่ 9 โดยเริ่มจากปรัชญาของเดการ์ตส์(Rene Descartes) บทที่ 10 ปรัชญา
สสารนิยมของฮอบบส์ (Hobbes) บทที่ 11 ปรัชญาของสปิโนซา (Baruch Spinoza) บทที่ 12 ปรัชญา
ของล็อก (John Locke) บทที่ 13 ปรัชญาของไลป์นิซ (Wilhelm Leibnitz) บทที่ 14 และ 15 ปรัชญา
ของนิวตัน และปรัชญาวิทยาศาสตร์ บทที่ 16 ปรัชญาของเบอเคิลีย์ (George Berkeley) บทที่ 17
ปรัชญาของฮิวม์ (David Hume) บทที่ 18 ปรัชญาฝรั่งเศส บทที่ 19 ปรัชญาของคานท์ (Immanuel
Kant) บทที่ 20 ถึง 25 ปรัชญาในศตวรรษที่ 19 บทที่ 16 ถึง 31 ปรัชญาในศตวรรษที่ 20 และปรัชญา
ในยุคปัจจุบัน

จากเนื้อหาโดยรวมของวิชาปรัชญา สามารถจะวิเคราะห์ได้ว่าสมัครเป็นผู้ที่มีความรอบรู้
ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาเป็นอย่างดี และนำเสนอปรัชญาซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมโดยละเอียดเกี่ยว
กับแนวคิดทางปรัชญาของนักปรัชญาแต่ละคน อีกทั้งมีการแบ่งปรัชญาเป็นยุค ๆ ตามแบบตะวันตก
นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าสมัครใช้ตำราประกอบการเขียนซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นตำราภาษาอังกฤษ โดยมี

²¹ สมัคร บุราวาส, หน้า 8.

ได้มีการอ้างอิงคำราปรัชญาภาษาไทยและเป็นผู้นำวิชาปรัชญาเข้าไปสอนที่มหาวิทยาลัยตั้งแต่พ.ศ. 2490 จึง เป็นการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สมักรถือได้ว่าเป็นผู้บุกเบิกวิชาปรัชญาให้แก่วงการศึกษาไทยอย่างแท้จริง

8. ปรัชญาพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล

เขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2516 มีความหนาขนาด 496 หน้า เนื้อหาโดยรวมเป็นการสาธยายให้เห็นถึงวิวัฒนาการของความคิดทางปรัชญาต่าง ๆ ในอินเดีย รวมถึงการศึกษาในแง่ของขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาของพราหมณ์เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางความคิด สมักรสามารถอธิบายปรัชญาพระเวทและอุปนิษิต อันถือเป็นปรัชญาพราหมณ์โดยมีเนื้อหาที่ละเอียดชัดเจน ตลอดจนการเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นถึงความขัดแย้งทางความคิดระหว่างพุทธปรัชญาที่แม้ว่าจะมีความคิดพื้นฐานมาจากปรัชญาพราหมณ์ หากแต่มีความคิดใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในพุทธปรัชญาที่แตกต่างจากปรัชญาพราหมณ์ เช่นในส่วนที่สมักรอธิบายว่า

“สำหรับการปฏิบัติธรรมนั้น พุทธศาสนาวางแนวทางไว้เช่นเดียวกับลัทธิฮินดู คือพยายามปลดปล่อยกิเลสออกจากจิตใจ ในลัทธิฮินดูเราทราบว่ ประพฤติเกิดจากอำนาจ โลกะ - โทสะ - โมหะและสามประการนี้เกิดจากอวิชชาอีกต่อหนึ่ง ประพฤติ กลายมาเป็น กรรม ในพุทธศาสนา ส่วนคำสอนนอกนั้นก็ตรงกัน แต่พวกฮินดูตัดกิเลสเพียงเข้าได้ให้ถึงพรหม ส่วนพุทธศาสนามุ่งเลยไปกว่านี้..... การปฏิบัติธรรมทางพุทธศาสนาก็เป็นยอดพัฒนาการของการปฏิบัติธรรมของพวกฮินดูด้วย”²²

นอกจากนี้สมักรยังได้นำปรัชญาอินเดียไปเปรียบเทียบกับปรัชญาชาวยุโรป เพื่อแสดงให้เห็นว่าแท้จริงแล้วปรัชญาของชาวตะวันตกมีความคิดที่คล้ายคลึงกับปรัชญาฮินดู ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าปรัชญาตะวันตกนั้นอาจจะนำหลักปรัชญาไปจากอินเดีย ทั้งนี้เนื่องจากวิวัฒนาการทางความคิดของปรัชญาอินเดีย มีความยาวนานกว่าปรัชญาตะวันตก อย่างไรก็ตามเมื่อวิเคราะห์จากเนื้อหาทั้งหมด

²² สมักร บุราวาศ, ปรัชญาพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2516), หน้า 82-83.

แล้วเราจะพบว่าสมักรมีความต้องการที่จะยกย่องวัฒนธรรมทางความคิดของชาวตะวันออกว่าเป็นรากฐานของปรัชญาต่าง ๆ ในโลกนั่นเอง และประเด็นที่น่าสนใจอย่างหนึ่งของหนังสือเล่มนี้คือการชี้ให้เห็นว่าพุทธปรัชญาเกิดจากปรัชญาฮินดู โดยมีทรรศนะร่วมกันตรงที่มุ่งแก้ทุกข์ของมนุษย์โดยเฉพาะ แต่พุทธปรัชญาก้าวหน้าในการเสนอการปฏิบัติที่แก้ทุกข์ได้จริงๆ อันได้แก่ สมถและวิปัสสนากัมมัฏฐาน นอกจากนี้ยังมีพัฒนาการทางความคิดเกี่ยวกับเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ที่พุทธปรัชญาสอนว่าจิตมิใช่สิ่งเที่ยงแท้ เป็นอนิจจังและอนัตตา อีกทั้งคนเราย่อมเป็นไปตามกรรมของตนไม่เกี่ยวกับพรหม ถือว่าเป็นทรรศนะใหม่จากปรัชญาฮินดู

ปรัชญาพราหมณ์ในสมัยพุทธกาลจึงเป็นหนังสือที่มีคุณค่าในแง่ของประวัติศาสตร์ทางความคิดของมนุษยชาติ ที่เป็นการศึกษาในเชิงเจาะลึกลงไปของความคิดทางนามธรรม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้สนใจศึกษาปรัชญาฮินดูซึ่งถือว่าเป็นปรัชญาพื้นฐานของปรัชญาต่าง ๆ ในโลก ตลอดจนผู้ที่สนใจจะศึกษาปรัชญาศาสนาในเชิงของการเปรียบเทียบอีกด้วย

9. วัฒนธรรมไต-จีน

เขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2516 มีความหนาขนาด 423 หน้า วัฒนธรรมไต-จีนเป็นการศึกษาหลักฐานทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมไต-จีนเป็นวัฒนธรรมที่ไทยกับจีนมีส่วนร่วมกันตั้งแต่สมัยก่อนราชวงศ์ซางถึงราชวงศ์โจว หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยเนื้อหาทั้งหมด 9 บท โดยในบทที่ 1 เป็นการอ้างอิงเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อแสดงหลักฐานความเป็นมาของชนชาติไทยและจีน เช่น เอกสารด้านธรณีวิทยาประวัติศาสตร์, โบราณคดี, สังคมวิทยา, ประวัติศาสตร์ไทยและจีน, วัฒนธรรมไทยและเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น และในบทนี้สมักรได้ระบุไว้อย่างชัดเจนถึงจุดมุ่งหมายในการเขียนหนังสือเล่มนี้ เพื่อศึกษาว่าชนชาติไทยติดต่อกับชนชาติจีน และมีเลื้อยบรรพบุรุษร่วมกันเพื่อให้ได้คำตอบสมักรจึงเสนอความเป็นมาของมนุษย์ตั้งแต่ยุคหินจนถึงยุครุ่งเรืองแห่งอารยธรรมไต-จีนในบทที่ 2, 3 และ 4 ในบทที่ 5, 6 และ 7 สมักรศึกษาเกี่ยวกับสภาพทางภูมิศาสตร์ การใช้ภาษาเครื่องใช้ซึ่งสมักรเปรียบเทียบให้เห็นถึงความคล้ายคลึงกันของวัฒนธรรมไทยและจีน เนื้อหาในบทที่ 8 และ 9 สมักรแสดงให้เห็นชัดเจนถึงวัฒนธรรมไต-จีนในยุคที่ไทยและจีนอยู่ร่วมกันเป็นบทสรุปของหนังสือเล่มนี้

วัฒนธรรมไต-จีนเป็นหนังสือที่มีลักษณะเด่นในการรวบรวมข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ โบราณคดีตลอดจนวิทยาศาสตร์สังคมเพื่อหาข้อสรุปว่าไทยมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง การศึกษาจุดเริ่มต้นทางวัฒนธรรมของตนเองจะทำให้เราตระหนักถึงคุณค่า และวางแผนวัฒนธรรมของตนเอง อีกทั้งเกิดความภาคภูมิใจว่าวัฒนธรรมไทยเกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับวัฒนธรรมจีนและอินเดีย

สมัครกล่าวว่า “วัฒนธรรมไต-จีนน่าจะมีสายเดียว และอาจใช้ในการศึกษาวัฒนธรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยไม่ต้องอ้างถึงวัฒนธรรมเอเชียกลาง และตะวันตก”²³ ดังนั้นเมื่อวิเคราะห์แล้วอาจกล่าวได้ว่าสมัครต้องการที่จะค้นหาปรัชญาไทยดังที่สมัครได้วิเคราะห์ว่า คนไทยได้เรียนรู้ปรัชญาการเมืองของจีนจากการที่มีวัฒนธรรมร่วมกับจีน เช่น ความกตัญญูทดแทน การรู้จักหน้าที่ เป็นต้น

จากการที่วัฒนธรรมไต-จีนเป็นหนังสือที่ประกอบด้วยรายละเอียดและข้อมูลโดยมีการอ้างอิงจากแหล่งข้อมูลมากมาย ทั้งของผู้อื่นและของสมัครเองเพื่อให้เห็นข้อเท็จจริง ซึ่งใช้ระยะเวลาของการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 จนกระทั่งมารวบรวมเป็นเล่มและได้นำเสนอใน พ.ศ. 2516 ดังนั้นหนังสือเล่มนี้จึงให้คุณค่าที่สำคัญเกี่ยวกับวิธีการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมตามแนววิทยาศาสตร์สังคม โดยการศึกษาจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ตลอดจนภูมิศาสตร์ ทำให้ได้หลักฐานยืนยันข้อเท็จจริงในปัจจุบันถึงความเป็นมาของวัฒนธรรมไทย และด้วยคุณค่านี้ทำให้หนังสือเล่มนี้ได้รับรางวัลชมเชยในหัวข้อการบำรุงและส่งเสริมวรรณกรรมไทย ปี 2516 จากธนาคารกรุงเทพ จำกัด ทั้งยังจะเป็นหลักฐานที่สำคัญทางวิชาการต่อไป

เมื่อได้ศึกษาและวิเคราะห์ผลงานที่สำคัญของสมัคร บุราวาศ ซึ่งได้นำเสนอไปแล้วข้างต้น สิ่งหนึ่งที่จะเห็นได้ชัดก็คือ วัตถุประสงค์หรือความมุ่งหวังในการสร้างสรรค์ผลงานแต่ละชิ้นของสมัครที่เน้นให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งมีได้ถูกรอบงำจากแนวคิดนั้น ๆ แต่เป็นการศึกษาข้อมูลอย่างชัดเจน ดังนั้นผลงานแต่ละเล่มของสมัครจะมีการนำเสนอข้อมูลที่ละเอียดโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตามความสามารถในการวิเคราะห์แนวคิดต่าง ๆ ตลอดจนการสังเคราะห์แนวคิดใหม่ ๆ ยังพบในผลงานของสมัครอีกด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าผลงานที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ล้วนแล้วแต่เป็นผลงานในเชิงปรัชญาทั้งสิ้น ซึ่งจะได้อธิบายลักษณะของผลงานเหล่านั้นในหัวข้อต่อไป

²³ สมัคร บุราวาศ, วัฒนธรรมไต-จีน(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2519), หน้า 30.

4.3 การวิเคราะห์ลักษณะของผลงานทางปรัชญา

จากที่ได้วิเคราะห์ผลงานทางปรัชญาที่สำคัญของสมักร บุราวาศ จะพบว่าผลงานเหล่านั้นมีลักษณะที่แตกต่างจากผลงานของนักคิดคนอื่น ๆ สามารถแบ่งเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ผลงานด้านปรัชญา ที่สมักรได้นำเสนอเนื้อหาทางปรัชญาโดยใช้การแบ่งการศึกษาปรัชญาออกเป็นยุค ๆ ตามแบบตะวันตก เห็นได้จากผลงานเรื่องวิชาปรัชญา กล่าวคือ สมักรแบ่งการศึกษาปรัชญาออกเป็นชุด ๆ ได้แก่ ปรัชญายุคดึกดำบรรพ์ ปรัชญากรีก ปรัชญายุคกลาง ปรัชญาสมัยใหม่ และปรัชญาร่วมสมัย นอกจากนี้สมักรยังได้ศึกษาปรัชญาเพื่อตอบปัญหาที่สำคัญทางปรัชญาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาที่เกี่ยวกับความรู้ที่จัดอยู่ในปรัชญาสาขาญาณวิทยา และการศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติของสิ่งที่มีหรือความมีอยู่ (Existences) เรียกว่า ภววิทยา ซึ่งปัญหาเหล่านี้สมักรรวมอยู่ในปรัชญาสาขาอภิปรัชญา ที่ว่าด้วยความมีอยู่ จะเห็นได้ว่าอภิปรัชญาและญาณวิทยามีเนื้อหาที่สัมพันธ์กัน แต่ญาณวิทยาที่สมักรนำมาศึกษารวมกับอภิปรัชญาเนื่องจากเหตุผลที่ว่า

"การกล่าวถึงจิตของมนุษย์ก็ย่อมเว้นไม่ได้เสียซึ่งการกล่าวถึงเรื่องการเกี่ยวข้องกับระหว่างจิตกับโลกภายนอกที่เรียกว่า พินาน หรือ ความรู้สึกนึกคิด (Consciousness) ปัญหาที่ว่าความรู้ได้มาอย่างไร หรือญาณวิทยาลงมกติดมาในอภิปรัชญาด้วย"²⁴

ปัญหาทางญาณวิทยาและภววิทยา ซึ่งรวมอยู่ในสาขาอภิปรัชญา เช่นความรู้คืออะไร ความรู้มาจากไหน สิ่งที่มีอยู่คืออะไร มีลักษณะอย่างไร และเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เป็นต้น ปัญหาทางปรัชญาเหล่านี้สมักรได้เสนอคำตอบไว้อย่างเป็นระบบชัดเจนในผลงานเรื่องปัญญา อันแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการจัดระบบความคิดและความเป็นผู้รอบรู้ทางอภิปรัชญา ดังนั้นจึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งแล้วที่สมักรได้รับตำแหน่งเป็นราชบัณฑิตในสาขาอภิปรัชญา

2. วิธีการศึกษาพัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ในประวัติศาสตร์ จะเห็นได้ว่าสมักรยึดหลักความเป็นจริงที่ว่าด้วยเรื่องความสัมพันธ์ทางวัตถุของบุคคลในสังคมเป็นความจริงเบื้องต้นของสังคมกล่าวคือ ความนึกคิดของบุคคลในสังคมเป็นภาพสะท้อนของความเป็นจริงทางวัตถุที่เกิดขึ้นในสมองของมนุษย์ ความเป็นจริงทางวัตถุของสังคมจึงเป็นตัวกำหนดความเป็นจริง

²⁴ สมักร บุราวาศ, วิชาปรัชญา, หน้า 11.

ทางความคิดของสังคม นักปรัชญาหรือนักคิดในสมัยใด ยุคใดของระบบการผลิตทางสังคมแบบใด ก็จะสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นจริงของยุคนั้น ๆ และด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้สมัครพยายามที่จะอธิบายความคิดของคนในเชิงประวัติศาสตร์ หรือในภาวะที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับมิติของเวลาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ลักษณะของหลักการเช่นนี้จะเห็นได้จากผลงานทุก ๆ เรื่องของสมัครที่พยายามจะอธิบายความคิดของนักคิดโดยการพิจารณาถึงความเป็นไปของสังคม และวิวัฒนาการที่ก่อให้เกิดแนวความคิดนั้น ๆ ด้วย จะเห็นได้จากการที่สมัครกล่าวว่า

“.....ตามปกติแล้ววิชาปรัชญาดังที่เขียนกันอยู่มักละเลยการกล่าวถึงวิวัฒนาการอันถูกต้องของปรัชญา จึงนำปรัชญาสาขาต่างๆเสนอโดยปราศจากเหตุเชื่อมร้อย ผู้ศึกษาทางปรัชญาจึงตกอยู่ในอาการ ช้างเท้าหลัง ตลอดเวลาและจึงไม่สามารถก่อสติปัญญาของตนเองขึ้นได้ หากไปเสียเวลากับการตีความหมายคำยากๆทางปรัชญาเสียประหนึ่งว่ามันเป็นคำศักดิ์สิทธิ์ หรือมีความหมายลึกซึ้งสุดวิสัยที่สามัญชนจะเข้าใจ”²⁵

ดังนั้นผลงานของสมัคร นอกจากจะได้นำเสนอแนวคิดต่าง ๆ แล้วยังวิเคราะห์ให้เห็นถึงอิทธิพลเชิงประวัติศาสตร์ที่เป็นข้อเท็จจริงเพื่อแสดงให้เห็นถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อแนวคิดนั้นด้วย

3. ในการวิเคราะห์ความคิดของปรัชญาในยุคหนึ่ง ๆ สมัครยึดถืออยู่เสมอว่า นักปรัชญามีใช่เป็นผู้ที่อยู่นอกความสัมพันธ์ทางสังคมในยุคสมัยนั้น ๆ แม้ว่านักปรัชญาจะพยายามทำตัวเป็นผู้อยู่เหนือผลประโยชน์ของกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด หรือชนชั้นใดมากเพียงใด แต่ในสังคมที่มีชนชั้นย่อมจะต้องมีการสังกัดในชนชั้นเสมอ ดังนั้นวิถีคิด วิถีมองปัญหาของเขาเหล่านั้น จึงจะต้องเป็นการสะท้อนผลประโยชน์ของกลุ่มบุคคลที่เขาเป็นตัวแทนอยู่ดังที่สมัครกล่าวว่า

“.....นักคิดหรือนักปรัชญาไม่ใช่ผู้หลุดพ้นที่อาจมองเห็น ความแท้จริงอันดิมาะจริงๆได้ หากมีความผูกพันในภาวะอย่างใดอย่างหนึ่ง ความเป็นอยู่ของเขาหรือของกลุ่มชนที่เขาพร้อมชั้นอยู่ด้วยกำหนด หลักในการมองดูโลก ให้แก่เขา ที่เรียกกันว่า โลกทรรศน์(world view) โลกทรรศน์นี้มีได้แตกต่างกัน และเป็น

²⁵ สมัคร บุราวาศ, หน้า 17.

อย่างที่เรียกว่า เป็นฝักเป็นฝ่าย ฉะนั้นปรัชญาสากลจึงห้ามไม่”²⁶

ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าชนชั้นที่นักปรัชญาเหล่านั้นสังกัดอยู่เป็นชนชั้นที่มองจากสายตาของประวัติศาสตร์แล้วเป็นผู้ผลักดันให้กระบวนการของประวัติศาสตร์ก้าวหน้าสู่สถานะที่ดีกว่า หรือเป็นกลุ่มที่มุ่งอนุรักษ์ระบอบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ล้าหลัง ที่มีการกดขี่ขูดรีดประชาชน ดังนั้นปรัชญาของมนุษย์ในยุคหนึ่ง ๆ จึงสามารถที่จะแบ่งออกได้เป็นปรัชญาฝ่ายก้าวหน้า กับปรัชญาฝ่ายด้านการพัฒนาเสมอ เราจะเห็นได้ว่าปรัชญาทั้ง 2 ฝ่ายเป็นการต่อสู้ทางชนชั้นในสังคม ซึ่งนอกจากจะดำเนินไปในบริบทของชีวิตทางวัตถุแล้วยังดำเนินไปในบริบทของชีวิตทางความคิดอีกด้วย ดังนั้นการต่อสู้ระหว่างนักปรัชญา 2 ฝ่าย ที่เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของชนชั้นที่เป็นปฏิปักษ์กัน ก็คือการต่อสู้ทางชนชั้นที่แสดงออกในบริบทของความคิดนั่นเอง การที่สมัครยิดหลักการเช่นนี้ทำให้เกิดความพยายามที่จะนำเสนอความคิดที่จะแสดงให้เห็นถึงความเป็นฝักฝ่ายของนักปรัชญานำมาใช้อธิบายพัฒนาการความคิดทางปรัชญาของนักปรัชญาในยุคต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ที่ศึกษามีความเข้าใจในแนวคิดนั้นอย่างลึกซึ้ง

การศึกษาและวิเคราะห์ผลงานของสมัคร บุรวาส ทำให้เราได้ทราบถึงลักษณะพิเศษของแนวคิดที่สมัคร นำมาใช้เป็นหลักในการนำเสนอผลงานแสดงให้เห็นว่า สมัครเป็นผู้มีความรอบรู้และสามารถวิเคราะห์แนวคิดต่าง ๆ ได้อย่างลุ่มลึก ตลอดจนความสามารถในการคิดสังเคราะห์จนเกิดแนวคิดเป็นของตนเอง ดังนั้นเราจึงอาจกล่าวได้ว่า สมัคร บุรวาสเป็นนักปรัชญาคนสำคัญคนหนึ่งในวงการศึกษารัฐธรรมนูญของไทยอย่างแท้จริง

4.4 ปรัชญาในทฤษฎีของ สมัคร บุรวาส

สมัคร บุรวาส เป็นผู้ที่มีมองเห็นความสำคัญของการศึกษาปรัชญา ทั้งนี้เพราะสมัครเห็นว่าภาพแห่งความเข้าใจของคนเราที่มีต่อโลกภายนอก สังคมและตนเอง ก็คือสิ่งที่วิชาปรัชญาเรียกว่า “โลกทรรศน์” ทุกคนที่เกิดมาในโลก ถ้าหากว่ากระบวนการรับรู้ของเขาไม่ผิดปกติก็ล้วนแล้วแต่สามารถที่จะมีโลกทรรศน์ได้ทั้งสิ้น สมัครยืนยันทฤษฎีเช่นนี้โดยการกล่าวในผลงานชื่อวิชาปรัชญาว่า

“...ปรัชญาแบบหนึ่งๆย่อมแทน โลกทรรศน์ ณ สมัยใดสมัยหนึ่ง อันมีต้นเหตุมาจากภาวะความเป็นอยู่ของคนในสมัยนั้น มันไม่ใช่การค้นหากความแท้จริงอันดิมะ

²⁶ สมัคร บุรวาส, หน้า 7.

อย่างเดี๋ยวนั้น หากเป็นการรวบรวมหลักคิดของคนในสมัยนั้นเป็นระบบ...”²⁷

นอกจากนี้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของมนุษยศาสตร์ พบว่าปรัชญาได้เกิดขึ้นจากความคิดที่ว่างเปล่าของนักปรัชญา หากแต่เกิดจากภาพแห่งความเข้าใจ และการกำหนดท่าทีของคนที่มีต่อโลกภายนอก รวมถึงปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นด้วย ปรัชญาจึงเกิดจากโลกทรรศน์ที่มีขึ้นเมื่อได้รับรู้โลกภายนอก แล้วนำมาคิดเพื่อสร้างเป็นหลักในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์อีกด้วย ดังนั้นการศึกษารัษฎาเพื่อทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้จึงจำเป็นต้องศึกษาประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงสาเหตุแห่งการคิดปรัชญานั้นๆ ดังที่สมัครกล่าวว่า

“ไม่มีอุปสรรคปัญญาก็ไม่เกิด ไม่มีเหตุการณ์ทางความเป็นอยู่ของมนุษย์ ปรัชญาก็ไม่เกิด ฉะนั้นในวิชาปรัชญาเราจึงต้องศึกษาเหตุแห่งการเกิดของมัน ด้วยประการฉะนี้ประวัติศาสตร์จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องศึกษาในวิชาปรัชญา”²⁸

เมื่อเราทราบแล้วว่าปรัชญา คือ โลกทรรศน์ ปัญหาที่สำคัญอยู่ที่ว่าจะเป็นโลกทรรศน์ที่เป็นระบบหรือไม่เป็นระบบ จะมีความชัดเจนหรือไม่ จะเป็นวิทยาศาสตร์หรือไม่เป็นวิทยาศาสตร์ สมัครจึงมุ่งที่จะสร้างปรัชญาที่เป็นระบบ เป็นความคิดที่มีได้เกิดจากความมกมายและยึดติดกับความเชื่อเก่าๆที่พิสูจน์ไม่ได้ ดังนั้นเขาจึงพยายามที่จะนำหลักทางวิทยาศาสตร์มาเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการคิด เพื่อให้เกิดปรัชญาที่สามารถใช้เป็นหลักแห่งสรรพวิชาได้ ดังที่เขาเห็นว่า

“...ปรัชญาเป็นแม่บท เป็นหลัก เป็นหัวใจของวิชาการทั้งหลาย หากไม่ศึกษาให้รู้ก็จะเกิดความหลงงมงายยึดตรรกวิทยาและภววิทยาที่ผิดแต่เราก็เห็นว่าปรัชญาแยกจากวิทยาศาสตร์ไม่ออก ปรัชญาควบคู่ไปกับวิทยาศาสตร์จะครอบงำวิชาการทั้งหลายไว้หมด...”²⁹

นอกจากนี้ สมัคร ยังมีทรรศนะเกี่ยวกับปรัชญาว่า ปรัชญามิใช่เป็นเพียงแต่เครื่องมือในการอธิบายโลกเท่านั้น แต่แท้จริงแล้ว ปรัชญายังมีบทบาทสำคัญในการใช้เป็นเครื่องมือเพื่อเปลี่ยน

²⁷ สมัคร บุราวาศ, หน้า 8.

²⁸ สมัคร บุราวาศ, หน้า 7.

²⁹ สมัคร บุราวาศ, หน้า 7.

แปลงโลก กล่าวคือเป็นการมองปรัชญาในเชิงพัฒนาจากการศึกษาเพียงภาคทฤษฎีสู่การนำปรัชญา
มาใช้ในภาคปฏิบัติที่ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ สมักรอธิบายว่า

“...บัดนี้ได้ถึงวาระแล้วที่ปรัชญาจะ ถอยจากฟ้าลงมาดิน แล้วทำให้สามัญชนเข้าใจ
กันได้และรับเชื่อกันได้โดยทั่วไป ทั้งนี้ก็โดยอาศัยความจริงที่ว่าความเข้าใจย่อมเป็น
ความเข้าใจระหว่างสามัญชนเสมอ สิ่งใดอันเป็นความจริงนั้นย่อมจะทอนลงมาได้
เป็นสิ่งที่สามัญชนที่สามัญชนพึงเรียนรู้กันได้โดยทั่วไป”³⁰

ดังนั้นปรัชญา นอกจากจะมีบทบาทในการสร้างความรู้ ความเข้าใจ เพื่อให้เห็นปรากฏ-
การณ์ที่แท้จริงของโลกแล้วยังมีบทบาทในการสร้างพลังทางความคิด เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อ
สังคม วิชาปรัชญาจึงเป็นวิชาที่สำคัญในการสร้างโลกทรรศน์และเปลี่ยนแปลงสังคมในแนวทางที่
ถูกต้องและเจริญขึ้นอีกด้วย

4.5 แนวคิดด้านอภิปรัชญา

ในการศึกษาปรัชญาเพื่อค้นหาคำตอบ และให้คำตอบว่านักปรัชญาคนนั้นมีหลักในการคิด
อย่างไร การที่นักปรัชญาพยายามที่จะตอบปัญหาทางปรัชญาในแต่ละปัญหาทำให้สามารถแยก
ปรัชญาออกเป็นสาขาต่างๆได้ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับความรู้ เป็นปรัชญาสาขาญาณวิทยา ปัญหาเกี่ยว
กับธรรมชาติของสิ่งที่มีหรือความมีอยู่เป็นปรัชญาสาขาภววิทยา เป็นต้น จากการศึกษาผลงานทาง
ปรัชญาของสมักร บุราวาศทำให้ทราบถึงทรรศนะของเขเกี่ยวกับปัญหาที่สำคัญทางปรัชญา ซึ่ง
สมักรเห็นว่าปัญหาอภิปรัชญา เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาต่างๆที่ว่าด้วยความแท้จริงและความ
มีอยู่ของสรรพสิ่ง สมักรอธิบายว่าปัญหานี้เป็นปัญหาที่นักศาสนาซึ่งนับถือพระผู้เป็นเจ้าให้ความ
สนใจเป็นพิเศษ กล่าวคือ เป็นการตอบคำถามเพื่อแสดงให้เห็นถึงความมีอยู่จริงๆของพระผู้เป็นเจ้า
อันถือว่าเป็นปัญญายิ่งใหญ่³¹ และสมักรยังเห็นว่าการค้นหาความจริงในลักษณะที่เป็นอภิปรัชญา
ควรมีการทำความเข้าใจอย่างชัดเจน เพราะหากเป็นการสมมติสิ่งที่มีขึ้นมาในความคิดซึ่งมิได้ปรา
กฏว่ามีสิ่งนั้นจริงๆในโลกภายนอกทั้งในส่วนที่เป็นปรากฏการณ์และความเกี่ยวข้อง ความหลงผิดก็
จะเกิดขึ้นได้และจะเป็นตัวขัดขวางความก้าวหน้าทางความคิดของมนุษย์

³⁰ สมักร บุราวาศ, หน้า 17.

³¹ สมักร บุราวาศ, หน้า 10-11.

ดังนั้นการค้นหาคำความจริงสูงสุดทางอภิปรัชญาจึงต้องเป็นการคิดที่สืบเนื่องจากข้อเท็จจริงผ่านทฤษฎี สมัครงกล่าวว่า

“...ผลที่คิดได้จากอภิปรัชญานั้น หากจะเป็นสิ่งที่มีจริงๆแล้วก็ต้องทราบได้ทางผัสสะ หรือมีผลอย่างใดอย่างหนึ่งต่อผัสสะ...ถ้าหากว่าได้มีการคิดเริ่มจากข้อเท็จจริงผ่านทฤษฎีไปหาผลซึ่งทดสอบว่ามีจริงไม่ได้ ความคิดเช่นนั้นก็จะผิดหมด หรือหากว่าการคิดเริ่มจากความเท็จผ่านทฤษฎีไปไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีที่สลับซับซ้อน สูง หรือต้องหลักตรรกวิทยาแบบฉบับสักปานใดผลก็จะลงเอยด้วยความเท็จอยู่นั่นเอง...”³²

นอกจากนี้สมักรยังอธิบายเพิ่มเติมว่า จิตของคนเราไม่สามารถสร้างมโนภาพขึ้นจากความว่างเปล่า หากแต่เป็นการนำมโนภาพเก่าๆมาประกอบกัน มโนภาพที่เกิดจากการจินตนาการเป็นมโนภาพที่ไม่มีอยู่จริงในโลกภายนอก ดังนั้นความนึกคิดที่เกิดจากการจินตนาการขึ้นเองจึงเป็นความหลงผิดและทำให้ห่างจากความเป็นจริง

จากการศึกษาแนวคิดทางอภิปรัชญาของสมักร บุราวาศทำให้เราทราบว่าคำตอบปัญหาทางอภิปรัชญา มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาที่สำคัญอีก 2 ปัญหาคือ ปัญหาทางภววิทยา และปัญหาทางญาณวิทยา กล่าวคือ อภิปรัชญาและภววิทยาเป็นการค้นหาคำความจริงและความมีอยู่ของสรรพสิ่ง ญาณวิทยาก็แสวงหาความรู้ที่เกิดจากความจริงและความมีอยู่เช่นกัน ดังนั้นสมักรจึงกล่าวว่า “อภิปรัชญา ก็คือ ภววิทยารวมกับญาณวิทยานั้นเอง”³³

ทรรศนะของสมักรเกี่ยวกับปัญหาทางภววิทยาที่ศึกษารัชมรรชาดิของสิ่งที่มีและความแท้จริงของสิ่งที่มีอยู่นั้น สมักรยืนยันความคิดของเขาโดยกล่าวว่า

“...จากการสังเกตข้อเท็จจริงตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ความแท้จริงรากฐานคือสสารที่เคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลง มีพัฒนาการจากการเกิดผ่านการเจริญ และเสื่อมสลายไปถึงการดับสูญเป็นประวัติศาสตร์...”³⁴

³² สมักร บุราวาศ, ปัญญา, หน้า 99-100.

³³ สมักร บุราวาศ, วิชาปรัชญา, หน้า 11.

³⁴ สมักร บุราวาศ, ปัญญา, หน้า 166-167.

นอกจากนี้ประเด็นเรื่องการมีอยู่ของจิตสมัครอธิบายว่า จิตเป็นผลสะท้อนของผัสสะที่มีต่อโลกภายนอก เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในสมอง ฉะนั้นจิตจึงมิใช่สสาร มิใช่สิ่งที่มี หากแต่เป็นปรากฏการณ์ที่มี เป็นปรากฏการณ์ของสสาร(สมอง) และมีวิวัฒนาการไปพร้อมกับสสาร

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่าทฤษฎีของสมัครที่มีต่อปัญหาทางภววิทยาซึ่งรวมอยู่ในปรัชญาสาขาอภิปรัชญานั้น สมัครมีแนวคิดที่อยู่บนพื้นฐานของสสารนิยม กล่าวคือ เชื่อว่าสสารและปรากฏการณ์ของสสารเป็นความจริง ที่สามารถนำไปอธิบายกระบวนการของชีวิตและจิตได้ สสารและปรากฏการณ์ของมันมีความเกี่ยวข้องและเป็นเหตุเป็นผลกันซึ่งสามารถกลับไปกลับมาได้ ทฤษฎีเช่นนี้จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่าสมัครปฏิเสธแนวคิดสสารนิยมแบบกลไก(Mechanistic Materialism) ที่เชื่อว่าสสารอย่างเดียวยังเป็นต้นเหตุของสิ่งที่มีอยู่ และข้อเท็จจริงทางกลไกสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางจิตและสังคมได้ ซึ่งสมัครเห็นว่าการนำทฤษฎีกดไกมาใช้ในการคิดที่เกินไปจากข้อเท็จจริง อย่างไรก็ตามเราจะเห็นทฤษฎีแบบปรัชญาสสารนิยมของสมัครได้ชัดเจนขึ้นเมื่อได้ศึกษาแนวคิดด้านญาณวิทยาของเขาต่อไป

4.6 แนวคิดด้านญาณวิทยา

ผลงานทางปรัชญาของสมัคร บรรยายว่าเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าสมัครให้ความสำคัญต่อปัญหาทางญาณวิทยาอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในผลงานที่สำคัญเช่น วิชาปรัชญา ปัญญา และปรัชญาญาณของสิทธิตะ ที่สมัครพยายามอธิบายให้ทราบถึงวิวัฒนาการตลอดจนความถูกต้องแห่งความรู้ นอกจากนี้สมัครยังแสดงให้เห็นว่าญาณวิทยามีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับภววิทยา กล่าวคือ ญาณวิทยาเป็นวิธีแสวงหาความรู้จากสิ่งที่มีในโลกภายนอก หากขาดความรู้ทางภววิทยาที่ว่าด้วยความรู้มีอยู่แล้ว ญาณวิทยาก็จะขาดความสมบูรณ์³⁵

สำหรับแนวคิดของสมัคร บรรยายว่าด้วยปัญหาทางญาณวิทยา หรือการศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับความรู้ของมนุษย์นั้น สามารถแบ่งประเด็นปัญหาในการวิเคราะห์แนวคิดของสมัครได้ดังนี้ คือ

1. ปัญหาเรื่องต้นกำเนิดแห่งความรู้
2. ปัญหาเรื่องวิธีสร้างความรู้
3. ปัญหาเรื่องธรรมชาติของความรู้
4. ปัญหาเรื่องขอบเขตของความรู้
5. ปัญหาเรื่องความสมเหตุสมผลของความรู้

³⁵ สมัคร บรรยาย, หน้า 98.

สมักร บุรวาศ มีทรรศนะเกี่ยวกับปัญหาเรื่องต้นกำเนิดแห่งความรู้ ที่ได้นำเสนอไว้อย่างชัดเจนในหนังสือเรื่อง “ปัญญา” ว่าความรู้ของมนุษย์เกิดมาจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัสได้แก่ การรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง สิ่งที่เราเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส และสัมผัส เป็นประสบการณ์ที่ทำให้เราเกิดการรับรู้และเป็นจุดเริ่มต้นของความรู้ทุกอย่าง สมักรกล่าวว่า “ความรู้ที่แท้จริงย่อมต้องเป็นความรู้ในสิ่งที่มีอยู่จริง และสิ่งที่มีอยู่จริงย่อมต้องประจักษ์แก่เราทางประสาทสัมผัส...”³⁶

ประเด็นเรื่องวิธีการสร้างความรู้ นั้น สมักร เห็นว่า ความรู้เกิดขึ้นจากกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ เริ่มต้นจากการสังเกตเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริง หลังจากนั้นก็รวบรวมข้อเท็จจริงทั้งหมด เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปในที่สุด ส่วนปัญหาสำคัญในเรื่องวิธีการสร้างความรู้ที่มักจะเป็นข้อโต้แย้งอยู่เสมอเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของข้อมูลทางผัสสะที่กล่าวว่าจะทำให้เราได้ข้อมูลที่ผิดพลาด ในประเด็นนี้ สมักร ได้อธิบายไว้อย่างชัดเจนใน “ปัญญา” ว่าหากประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งของเรบกพร่อง เราก็ต้องใช้ประสาทสัมผัสส่วนนั้นในเวลาอื่นหรือประสาทสัมผัสส่วนอื่นในการทดสอบเพื่อให้สามารถรับรู้ความจริงทางผัสสะนั้นได้³⁷

ประเด็นเรื่องธรรมชาติของความรู้ เป็นประเด็นสำคัญที่สมักรนำไปเกี่ยวข้องกับเรื่องภววิทยา คือ สิ่งที่มีและความจริงแท้สูงสุด เป็นสิ่งที่มนุษย์แสวงหาเป็นความรู้และความรู้ที่แท้จริงต้องเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถสัมผัสได้ สิ่งนั้นจึงต้องมีอยู่จริงซึ่งก็คือ สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นสสารและสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ของสสาร ซึ่งการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงความมีอยู่ของสิ่งอื่น ๆ นั้นเป็นผลมาจากความมีอยู่ของสสารทั้งสิ้น ดังนั้นความแท้จริงซึ่งเรามุ่งแสวงหาในการคิด เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ทั้งหมดเป็นการเผยความแท้จริงของสสารแก่กายสัมผัสของเรานั้นเอง ธรรมชาติของความรู้จึงเกิดจากการรับรู้สสาร และสิ่งที่เกิดจากสสารอันถือเป็นสัจธรรมที่เราสามารถสัมผัสและพิสูจน์ได้

อย่างไรก็ตามความรู้ที่เกิดขึ้นมาแล้วนี้ นับได้ว่าเป็นสัจธรรมที่ยังไม่สมบูรณ์เพราะสิ่งนั้นยังจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาต่อไปอีก ความรู้ดังกล่าวนี้จึงหาใช่สัจธรรมที่สมบูรณ์ไม่ หากแต่เป็นส่วนหนึ่งแห่งสัจธรรม ซึ่งสะสมมาในระดับหนึ่งเท่านั้น³⁸ ดังนั้นความรู้ที่เราได้มาจึงเป็น

³⁶ สมักร บุรวาศ, หน้า 61.

³⁷ สมักร บุรวาศ, หน้า 63.

³⁸ สมักร บุรวาศ, หน้า 171.

เพียงวิวัฒนาการของความรู้ที่พัฒนาขึ้นจากการรับรู้ข้อเท็จจริงที่เพิ่มขึ้น และความรู้ที่เป็นสัจธรรม
สัมบูรณ์ยังต้องอาศัยการเก็บข้อเท็จจริงและการเรียนรู้ต่อไป

ประเด็นเรื่องขอบเขตความรู้ นั้น สัมผัสเห็นว่าแม้ว่าผัสสะของมนุษย์จะมีขอบเขตที่จำกัดก็
ตาม แต่ด้วยความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ที่ได้ให้ความสามารถแก่มนุษย์ในอันที่จะขยายขอบเขต
แห่งการสังเกตทางผัสสะให้กว้างขวางและลึกล้ำขึ้นไปด้วยเครื่องมือต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นจากหลักทาง
วิทยาศาสตร์จะทำให้เราสามารถค้นหาข้อเท็จจริงต่าง ๆ ได้มากขึ้น และด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้
ขอบเขตของผัสสะถูกขยายออกไป ข้อเท็จจริงที่ซ่อนเร้นจึงถูกเปิดเผยให้เราได้รู้มากยิ่งขึ้น ดังที่
สัมผัสได้ยืนยันว่า

“ความรู้ต่างๆทางวิทยาศาสตร์ได้ให้ความสามารถแก่มนุษย์ในอันที่จะขยายขอบเขต
แห่งการสังเกตทางผัสสะให้กว้างขวางและลึกล้ำขึ้นไป เครื่องมือต่างๆที่สร้างขึ้น
จากหลักวิชาวิทยาศาสตร์ อันเราเรียกกันว่า เครื่องทดลองนั้น ทำให้เราสามารถ
ทำการวิจัยหาข้อเท็จจริงและทฤษฎีได้กว้างขวางและลึกล้ำยิ่งขึ้น...”³⁹

ปัญหาเรื่องความสมเหตุสมผลของความรู้ จากการที่สัมผัสมีความคิดว่าประสาทสัมผัสทาง
ตา หู จมูก ลิ้นและกาย ทำให้เราทราบข่าวสารและปรากฏการณ์ภายนอกนั้นเป็นสิ่งที่มียุ่จริง เรามี
ได้คิดขึ้นเองและเราไม่สามารถที่จะคิดให้มันเป็นอย่างอื่นไปได้มันปรากฏต่อเราโดยการสัมผัสและ
สังเกตโลกภายนอก เมื่อเวลาผ่านไปการเฝ้าสังเกตทำให้เราทราบข่าวสารและปรากฏการณ์มีความ
เกี่ยวข้องกันและเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน ฉะนั้นเมื่อเราสังเกตดูว่าอะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นผลแล้ว
บันทึกไว้ก็จะทำให้เราทราบหลักแห่งความถูกต้องของความรู้ นั้น สัมผัสอธิบายว่าความรู้ดังกล่าว
ถือได้ว่าถูกต้องตามตรรกวิทยาวิทยาศาสตร์ (Scientific Logic) ⁴⁰ และการอ้างตรรกวิทยาวิทยา
ศาสตร์ก็เท่ากับอ้างสิ่งที่เป็นจริงนอกกายอันไม่เกี่ยวกับการนึกคิดของเรา ดังนั้นความสมเหตุสมผล
ของความรู้เกิดจากการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ที่มีพื้นฐานอยู่ที่ข้อเท็จจริงอันได้จากการสัมผัส
โลกภายนอก ประกอบกับการใช้ตรรกวิทยาวิทยาศาสตร์จะทำให้เราได้ความรู้ที่ถูกต้องต่อไป

³⁹ สัมผัส บุราวาศ, หน้า 95.

⁴⁰ สัมผัส บุราวาศ, หน้า 71.

โดยสรุปแล้วเมื่อพิจารณาปัญหาต่างๆทางภววิทยา และญาณวิทยาตามทรรศนะของสมักร อาจกล่าวได้ว่าสมักรมีหลักการทางภววิทยาจัดอยู่ในกลุ่มสสารนิยม ญาณวิทยามีแนวคิดแบบประจักษ์นิยม โดยใช้เครื่องมือในการสร้างระบบในการคิด คือ ตรรกวิทยาวิทยาศาสตร์(Scientific Logic) และวิธีการทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเกิดจากการสังเกตวิจัยจากข้อมูลที่ได้รับรู้ทางประสาทสัมผัส นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบอีกว่าจุดเด่นในการนำเสนอแนวคิดของสมักรมีลักษณะที่น่าเชื่อถือจริงต่างๆทางประวัติศาสตร์มาใช้เป็นหลักฐานเพื่อแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางความคิดที่เปลี่ยนแปลงตามพัฒนาการของสังคม อีกทั้งปฏิเสธแนวคิดทางอภิปรัชญาซึ่งเกิดจากการอ้างอิงเหตุผลที่มีได้อยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงเป็นความคิดที่ผิดพลาดและไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ด้วย

4.7 แนวคิดด้านจริยศาสตร์

เมื่อศึกษาผลงานของสมักร บุราวาส แล้วเราจะพบว่า โดยเนื้อหาแล้วสมักรมิได้เน้นในเรื่องจริยศาสตร์เป็นพิเศษ หากแต่แนวคิดด้านจริยศาสตร์ที่ปรากฏอยู่ในผลงานของสมักรส่วนใหญ่เป็นแนวคิดด้านจริยศาสตร์ตามแนวพุทธปรัชญา เห็นได้ชัดในผลงานชื่อพุทธปรัชญามองจากทรรศนะทางวิทยาศาสตร์ ที่สมักรได้วิเคราะห์พุทธภววิทยาให้เห็นถึงความจำเป็นของการมีพุทธจริยศาสตร์ กล่าวคือ คำสอนที่ว่าด้วยหลักอนัตตา แสดงให้เห็นว่าจิตใจของคนเราอาจเปลี่ยนแปลงเป็นดี หรือชั่วได้ พุทธจริยศาสตร์จึงถือเป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงจิตใจของมนุษย์ให้เป็นคนดี มีศีลธรรม ⁴¹

นอกจากนี้สมักรยังได้วิเคราะห์ให้เห็นอีกว่า หลักจริยศาสตร์มีไว้เพื่อสอนให้คนรู้จักปฏิบัติตน ตามจริยธรรมเพื่อประโยชน์ของตนเองและผู้อื่นไปพร้อมๆกัน และยังคงเป็นสิ่งที่ดำรงไว้ซึ่งสังคมมนุษย์ ตามหลักวิทยาศาสตร์สังคม ⁴² เมื่อทรัพยากรธรรมชาติมีอยู่อย่างจำกัดแต่ความต้องการของมนุษย์มีสูงขึ้น จึงทำให้เกิดสถานะแห่งการขาดแคลนขึ้น ซึ่งเราสามารถใช่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติในการแก้ไขปัญหานี้ได้ เช่น การปรับปรุงทางกลไกกรรม อุตสาหกรรม อย่างไรก็ตามหากการขาดแคลนมิได้เกิดจากความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นต่อชีวิต แต่เป็นการขาดในสิ่งที่ฟุ่มเฟือยและไม่จำเป็นต่อชีวิตแล้ว เราจะเรียกว่าเป็นความขาดแคลนที่เกิดจากความโลภ ซึ่งจำเป็นจะต้องแก้ไขโดยใช้จริยศาสตร์เพื่อระงับความโลภอันเป็นต้นเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความทุกข์ หลักพุทธจริยศาสตร์ที่

⁴¹ สมักร บุราวาส, พุทธปรัชญามองจากทรรศนะทางวิทยาศาสตร์, หน้า 185.

⁴² สมักร บุราวาส, หน้า 183.

มุ่งเน้นในเรื่องของการกำจัดความทุกข์ เป็นหลักจริยศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับคำสอนเรื่องทุกข์ คือ อริยสัจ 4 ซึ่งกล่าวถึง ทุกข์ เหตุของทุกข์ เหตุที่จะทำให้ทุกข์ดับลงไป และวิธีการเพื่อบรรเทาทุกข์นั้น

สมักร ยังได้กล่าวอีกว่าพุทธจริยศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักอริยสัจนี้ถือว่าเป็นวิทยาศาสตร์แห่งการแก้ทุกข์ในจิตใจกล่าวคือ เป็นการสอนให้เราค้นหาข้อเท็จจริงอันเป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ เพื่อนำไปสู่การดับทุกข์ในที่สุด มิใช่สอนให้หลีกเลี่ยงจากความทุกข์แต่เป็นการสอนให้เผชิญหน้ากับความทุกข์โดยใช้ปัญญารู้เท่าทันความเป็นเหตุเป็นผลของความจริงที่เกิดขึ้น จากหลักอริยสัจจะทำให้เรารู้ว่าความทุกข์เป็นสิ่งที่แก้ไขได้โดยอาศัย อริยมรรค 8 ประการ และจากการศึกษาที่ถูกต้องจะทำให้เราหลุดพ้นจากความติดข้องทั้งปวง โดยสมักรอธิบายว่า “...เมื่อเราได้รับความรู้แล้วหัดคิดทบทวนโดยคำนึงถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ ซึ่งก็คือ การวิปัสสนาตนเอง ความรู้ที่ได้นั้นจะทำให้เรารู้จักการปฏิบัติชีวิตอย่างชอบธรรม และจะนำไปสู่ความคิดที่ถูกต้องตามหลักธรรมและวิทยาศาสตร์...”⁴³ จนสามารถหลุดพ้นจากการประพฤติชั่วเป็นการระงับการเกิดทุกข์ได้ และหากสามารถปฏิบัติตามหลักสมาธิจนจิตสงบนิ่ง หลุดพ้นจากกิเลสตัณหาโดยสิ้นเชิงจะนำไปสู่สถานะที่เรียกว่า นิพพาน

แม้ว่าสมักร จะมีความศรัทธาต่อพุทธจริยศาสตร์แต่เขาก็มิได้ละเลยที่จะใช้มุมมองทางวิทยาศาสตร์ในการวิเคราะห์ให้เห็นข้อเท็จจริงและความเป็นเหตุเป็นผล จนในที่สุดเขาก็ยอมรับพุทธจริยศาสตร์เป็นแนวคิดหลักทางด้านจริยศาสตร์ของเขา อย่างไรก็ตามจากผลงานชื่อวิทยาศาสตร์ใหม่และพระศรีอารยย์ที่ได้วิเคราะห์ไปแล้ว สมักรได้นำเสนอให้เห็นถึงสังคมในยุคพระศรีอารยย์ที่ประชาชนทุก ๆ คน มีความเป็นอยู่ที่ดี จริยธรรม และศีลธรรมของประชาชนอันเป็นผลสะท้อนจากภาวะเช่นนี้จึงติดตามไปด้วย แสดงให้เห็นแนวคิดของสมักรในอีกด้านหนึ่งว่าความถึงพร้อมทางวัตถุที่เท่าเทียมกัน จะทำให้ระดับของจริยธรรมและศีลธรรมของประชาชนดีขึ้นตามมาด้วย อันเป็นหลักการของวิทยาศาสตร์สังคมในการที่จะพัฒนาและดำรงไว้ซึ่งสังคมที่ดีต่อไป

4.8 แนวคิดด้านปรัชญาวิทยาศาสตร์

จากการศึกษาผลงานของสมักร บุราวาศ ทำให้เราสามารถกล่าวได้ว่า จุดยืนหลักของแนวคิดต่าง ๆ ของสมักร คือแนวคิดปรัชญาวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ มีพื้นฐานของความคิดดั้งเดิมแบบสสารนิยม ซึ่งมีความเชื่อว่ามีเพียงสสารและปรากฏการณ์ของสสารที่เราสามารถรับรู้ได้เท่านั้นที่เป็นความจริง และด้วยการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ทำให้สมักรมีความเข้าใจว่าการที่จะสามารถ

⁴³ สมักร บุราวาศ, หน้า 209.

อธิบายความจริงของสรรพสิ่งทั้งหลายเพื่อให้สามารถเข้าถึงความจริงได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จึงจะเป็นการเข้าถึงความจริงสากลที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ ความรู้ที่ได้จากผัสสะเป็นข้อเท็จจริงที่จะนำไปสู่ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ และจะนำไปสู่ข้อเท็จจริงอีกอย่างหนึ่งต่อไป ซึ่งจะทำให้เราเข้าใจความจริงมากที่สุด สมักรยืนยันความคิดนี้โดยกล่าวว่า

“วิชาวิทยาศาสตร์จะถูกรับว่าเป็นจริงสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อมันรวบรวมข้อเท็จจริงจากความชัดเจนและพิจารณาเสนอทฤษฎีอันจะนำไปปฏิบัติได้ผลตรงตามที่ทำนายไว้ทุกประการ วิทยาศาสตร์จึงเป็นการศึกษาจากความจริงอย่างหนึ่งไปสู่ความจริงอีกอย่างหนึ่ง ทั้งนี้โดยอาศัยหลักคิดให้น้อย หาข้อเท็จจริงให้มาก วิทยาศาสตร์จึงเป็นสัจธรรมโดยสิ้นเชิง”⁴⁴

ปรัชญาวิทยาศาสตร์มีความเชื่อว่า สิ่งที่เรียกว่า “ปัญญา” เกิดจากการสะสมข้อเท็จจริงและการเรียนรู้ จนทำให้รู้ถึงเหตุและผลของวัตถุและปรากฏการณ์ต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว ความสามารถนี้อาจเกิดขึ้นได้และปรากฏออกมาในรูปของการหยั่งรู้เอง สมักรยกตัวอย่างว่า การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เกิดจากการที่ทรงได้ศึกษาปรัชญาพราหมณ์ และทรงเห็นข้อเท็จจริงในโลก แล้วจึงนำมาใคร่ครวญจนสามารถสร้างความรู้ขึ้นมาได้ ซึ่งแท้จริงแล้วการตรัสรู้ก็เปรียบเสมือนกับการค้นพบทางวิทยาศาสตร์นั่นเอง⁴⁵

จากการวิเคราะห์ผลงานของสมักร เราจะพบว่า สมักรพยายามที่จะอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ เช่น วิทยาศาสตร์ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์สังคม เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สมักรมีความเชื่อมั่นว่าปัญญาที่เกิดจากความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์จะสามารถทำให้มนุษย์เข้าใจความจริงมากกว่าการใช้วิธีการอื่น

⁴⁴ สมักร นูราวาส, ปัญญา, หน้า 65.

⁴⁵ สมักร นูราวาส, หน้า 77.

4.9 แนวคิดด้านปรัชญาสังคม

จากการศึกษาและวิเคราะห์ผลงานของสมักร บุราวาส เราจะพบว่าสมักรเป็นผู้ที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับพัฒนาการทางสังคม กล่าวคือ ในการอธิบายแนวคิดใดแนวคิดหนึ่ง สมักรมิได้ละเอียดที่จะพิจารณาบริบททางสังคมที่มีผลต่อแนวคิดนั้น ซึ่งเราจะเห็นได้จากผลงานทั้งหมดของสมักร อย่างไรก็ตาม แนวคิดด้านปรัชญาสังคมของสมักร เกิดขึ้นจากความตั้งใจที่จะสร้างระบบสังคมใหม่ที่ดีกว่าให้เกิดขึ้นกับประเทศไทย โดยจะต้องคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงของประเทศด้วย ซึ่งแนวคิดด้านปรัชญาสังคมนี้ปรากฏชัดเจนในผลงานชื่อวิทยาศาสตร์ใหม่และพระศรีอารย์ รวมทั้งพุทธปรัชญา 25 ศตวรรษ

สมักร บุราวาสมองเห็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับประเทศไทย กล่าวคือ ระบบอบกรรมสิทธิในปัจจัยการผลิตที่ไม่ยุติธรรม ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่มีการขูดรีดและเอารัดเอาเปรียบกัน ความสัมพันธ์ทางการแบ่งปันทรัพย์สินและสินค้าอุปโภคบริโภคที่ไม่ยุติธรรม ตลอดจนความสัมพันธ์ทางกฎหมายที่คุ้มครองความสัมพันธ์ทางวัตถุที่ไม่ยุติธรรม เหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาที่แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ระหว่างชนชั้นผู้ยากไร้ได้แก่ ชาวนา กรรมกร กับชนชั้นนายทุน แนวคิดของสมักร เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาลำเนานี้ได้เสนอไว้ในพุทธปรัชญา 25 ศตวรรษ ว่าสังคมจำเป็นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงระบบกรรมสิทธิในปัจจัยการผลิต โดยให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในปัจจัยการผลิตนั้น อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะต้องดำเนินไปตามวิถีแห่งประชาธิปไตย โดยปราศจากการใช้กำลังบังคับดังที่สมักรอธิบายว่า

“ประชาธิปไตยเท่านั้นจะระงับความขัดแย้งได้ แต่ต้องเป็นประชาธิปไตยที่ประกอบด้วยความยุติธรรม ไม่ใช่ด้วยอำนาจเงิน หรือเล่ห์เหลี่ยมทางการเมือง ไม่ใช่ด้วยอำนาจไม่ใช่ประชาธิปไตยของพวกนายทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไม่ใช่ประชาธิปไตยของพรรคคอมมิวนิสต์ หากเป็นประชาธิปไตยแบบเดียวกับในโบราณกาลในสังคมบุพกาลที่ไร้วรรณะ”⁴⁶

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงสู่สังคมใหม่ พึงตระหนักถึงความเป็นเอกภาพระหว่างพลังทางปัญญาและพลังทางวัตถุ กล่าวคือ เท่าที่ผ่านมาความพยายามในการสร้างสังคมใหม่มีการเน้นบทบาทพลังทางวัตถุมากเกินไป จนมองข้ามพลังทางปัญญา ซึ่งในที่นี้พลังทางวัตถุหมายถึง ผู้ที่มีความจำเป็นทางวัตถุที่จะต้องเปลี่ยนแปลงสังคม เพื่อดำรงอยู่และการพัฒนาตนเองได้แก่ ชนชั้นผู้ยาก

⁴⁶ สมักร บุราวาส, พุทธปรัชญา 25 ศตวรรษ, หน้า 659-660.

ไว้ พลังทางปัญญา หมายถึง ปัญญาชนที่มีความตื่นตัวทางการเมืองและรักความเป็นธรรม ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่าการสร้างสังคมใหม่มีบุคคล 2 ฝ่ายที่จะต้องร่วมมือกัน คือฝ่ายชนชั้นผู้ยากไร้ กับฝ่ายปัญญาชน ซึ่งเราอาจจะกล่าวได้ว่าการร่วมมือของพลังทั้ง 2 ฝ่ายจะก่อให้เกิดพลังในการต่อต้านการผูกขาดทั้งปวง อย่างไรก็ตามในการต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงประชาชนจำเป็นจะต้องมีปรัชญาที่เป็นวิทยาศาสตร์ มีโลกทรรศน์ และวิธมองปัญหาที่เป็นวิทยาศาสตร์ซึ่งจะถือว่าเป็นการคิดอาวุธทางความคิดเพื่อประชาชนจะสามารถหลุดพ้นจากวงจรแห่งความทุกข์ยากได้

จากผลงานของสมักร บุราวาศเราจะเห็นว่าสมักรมีความต้องการที่จะสร้างสังคมใหม่หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นสังคมในอุดมคติของเขาให้เป็นสังคมที่มีความเสมอภาคกัน ดังที่ปรากฏในพุทธปรัชญา 25 ศตวรรษ สังคมพระศรีอารยเป็นสังคมที่ไร้วรรณะ ทุกคนต่างมีงานทำไม่มีการแบ่งแยกกันระหว่างนายทุนกับกรรมกรหรือชาวนา นายทุนจะเป็นเพียงผู้ดูแลทุนและการผลิต ซึ่งเป็นการผลิตที่มีลักษณะเป็นส่วนรวม ประชาชนจะได้รับความสะดวกสบายในการทำงานโดยอาศัยเครื่องมือจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์⁴⁷

อย่างไรก็ตามเราพบว่าสมักร ได้นำแนวคิดนี้สู่ภาคปฏิบัติเขาพยายามหาพลังทางปัญญาโดยการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์แต่ในที่สุดก็ต้องผิดหวัง เนื่องจากการต่อต้านปัญญาชนของผู้นำพรรคในขณะนั้น จนในที่สุดสมักรถูกจำคุก จากความผิดหวังในการเป็นผู้ผลักดันให้เกิดสังคมใหม่นั้นทำให้สมักร หันมาติดตามความเคลื่อนไหวของมวลชน โดยการปรับปรุงผลงานและผลิตออกมารับใช้มวลชนดังที่พบอยู่ในปัจจุบัน

เมื่อวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสังคมใหม่ของ สมักร บุราวาศ กับแนวคิดเรื่องการปฏิวัติของมาร์กซ์ เราจะเห็นได้ว่าสมักร มีความเข้าใจเรื่องความสำเร็จของการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมใหม่ที่จะต้องเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างพลังทางปัญญากับพลังทางวัตถุ ดังที่มาร์กซ์ได้กล่าวไว้ว่า ชนชั้นผู้ยากไร้จะต้องแสวงหาปัญญาจากปรัชญา และปรัชญาจะต้องแสวงหาอาวุธทางวัตถุจากชนชั้นผู้ยากไร้⁴⁸ จากความเข้าใจนี้ทำให้สมักร พยายามที่จะเป็นปัญญาชนผู้ให้ความคิดที่ถูกต้องแก่มวลชนด้วยผลงานของเขา ซึ่งจะเป็นพลังทางปัญญานำไปสู่การเคลื่อนไหวในการปฏิบัติสู่สังคมใหม่ต่อไป

⁴⁷ สมักร บุราวาศ, หน้า 660-664.

⁴⁸ สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง, พุทธปรัชญากับปรัชญามาร์กซิสต์(นนทบุรี : สถาบัน-วิทยาศาสตร์สังคม, 2541), หน้า 89.